

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Міжнародні економічні відносини
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Ступінь вищої освіти Бакалавр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Петро МАКАРЕНКО
«23» травня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Транснаціоналізація світової економіки»

виконала здобувачка вищої освіти заочної форми навчання

Супруненко Анастасія Віталіївна

Керівник кваліфікаційної роботи,
к.е.н., доцент

Ірина ЗАГРЕБЕЛЬНА

Полтава – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	8
1.1. Транснаціоналізація в системі міжнародних економічних відносин	8
1.2. Транснаціоналізація та глобалізація в сучасних методологічних аспектах	16
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	24
2.1. Тенденції транснаціоналізації світового ринку	24
2.2. Вплив інвестиційної діяльності ТНК на економіку країн світу	35
2.3. ТНК в процесах інноваційного розвитку світової економіки	46
Висновки до розділу 2	53
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність теми. У світі, що динамічно розвивається, транснаціоналізація відіграє все більш значущу роль, а транснаціональні корпорації (ТНК) стають ключовими гравцями на міжнародній арені. Ці потужні компанії формують основу сучасних економічних відносин та є найвпливовішою формою ведення бізнесу на глобальному рівні.

Ведені глобалізаційними та інтеграційними процесами, ТНК активно розширюють свої кордони, захоплюючи нові ринки та прагнучи до постійного зростання своєї економічної могутності. Вплив деяких ТНК на світову економіку часом перевищує вплив цілих держав. Для України діяльність ТНК має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вона може стимулювати економічне зростання та розвиток певних секторів. З іншого боку, ТНК можуть призвести до зниження рівня економічної незалежності та вплинути на державну політику регулювання ринків та національної економіки.

Сучасна економічна література наповнена дослідженнями, присвяченими транснаціоналізації, ролі ТНК, механізмам їх роботи, перевагам та проблемам їх розвитку в умовах глобалізації та їх впливу на національні економічні системи. Вчені, такі як В.В. Македон, М.Е. Прохорова та Н.М. Рябець, глибоко вивчили фактори, що впливають на розміщення ТНК та тенденції розвитку транснаціоналізації. Вітчизняні дослідники, такі як М.О. Іванова, П.В. Мешкун та І.О. Пенська, у своїх працях зосередилися на проблемах економічної безпеки країни та впливі ТНК на національну економіку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі» (0122U201799) та «Формування та розвиток територіальних соціально-економічних систем» (0122U201708).

Метою дослідження є формування теоретичних засад та практичних

рекомендацій щодо діяльності транснаціональних корпорацій, а також визначення їх впливу на розвиток світової економіки.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні завдання:

- розглянути сутність поняття транснаціоналізація та її роль в міжнародному бізнесі;
- дослідити чинники впливу на формування та динамічний розвиток транснаціональних корпорацій;
- проаналізувати тенденції розвитку транснаціональних корпорацій на світовому ринку;
- дослідити вплив інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій на економіку країн світу;
- визначити роль транснаціональних корпорацій в процесах інноваційного розвитку світової економіки.

Об'єкт дослідження є сучасні тенденції транснаціоналізації світового ринку.

Предметом дослідження є транснаціональні корпорації як важливий елемент процесу транснаціоналізації та глобалізації світової економіки.

Методи досліджень. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становили теорії та концепції транснаціоналізації та глобалізації, що сформувалися в системі міжнародних економічних відносин. Під час написання роботи використовувалися методи аналізу і синтезу, абстрагування, індукції і дедукції, системного підходу, методи логічного та історичного порівняльного аналізу, статистичного та графічного аналізу.

Інформаційною базою роботи були статичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Євростату, Торгово-промислової палати України, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Світової організації торгівлі (СОТ) та ін.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи було оприлюднено на науково-практичній

конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик (м. Полтава, 2024 р.)

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 1 наукову працю:

Супруненко А.В. Тенденції транснаціоналізації світового ринку. Матеріали науково-практичної конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик. Випуск 17. Полтава: ПДАУ, 2024. С. 74-76.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 59 сторінках основного тексту, складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел із 39 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 10 рисунків та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Транснаціоналізація в системі міжнародних економічних відносин

У сучасному глобалізованому світі міжнародні економічні відносини визначаються діями ключових учасників, які активно формують світову економічну систему.

Зокрема, національні господарства – країни зі своїми унікальними економічними системами, ресурсами та можливостями відіграють фундаментальну роль у міжнародних економічних відносинах. Їхні дії, такі як торгівля, інвестиції та участь у міжнародних організаціях, значно впливають на світову економіку.

Регіональні інтеграційні угруповання країн – об'єднання держав, що прагнуть до тіснішої економічної співпраці, створюють спільні ринки, валютні зони та інші механізми для стимулювання економічного зростання та добробуту. Прикладами таких угруповань є Європейський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та МЕРКОСУР.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – це величезні компанії, що володіють активами та здійснюють діяльність у багатьох країнах, мають значний вплив на світові ринки, виробництво та технології. Їхні інвестиційні рішення, цінова політика та управлінські практики значно впливають на світову економіку [20].

Міжнародні організації – спеціалізовані інституції, такі як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, встановлюють правила, норми та стандарти для міжнародної торгівлі та інвестицій. Їхня діяльність сприяє співпраці, координації та вирішенню

спільних економічних проблем.

ТНК відіграють значну роль у сучасній світовій економіці, і їм приділяється багато уваги в економічній теорії. Однак важливо зазначити, що ТНК не є абсолютно новим явищем. Деякі компанії, які мають ознаки ТНК, існували ще задовго до ХХ століття. Зокрема, англійська Ост-Індійська компанія (East India Company), заснована в 1600 році, вела торгівлю та володіла територіями в Азії та Африці. Голландська Ост-Індійська компанія (Vereenigde Oost-Indische Compagnie), заснована в 1602 році, вела аналогічну діяльність в Азії. Британська компанія Hudson's Bay Company, заснована в 1670 році, займалася торгівлею хутром у Північній Америці. Ці та інші ранні ТНК були продуктом епохи Великих географічних відкриттів та колоніалізму. Вони домінували в світовій торгівлі та володіли значними ресурсами в колоніях [8, с. 119].

З другої третини ХІХ століття розпочався новий етап розвитку ТНК, пов'язаний з промисловою революцією та розвитком нових технологій. Концентрація капіталу у сфері виробництва, торгівлі та банківсько-кредитної діяльності стимулювала створення нових ТНК, таких як: американська Standard Oil Company, заснована в 1870 році, яка стала лідером на світовому ринку нафти; німецька Siemens AG, заснована в 1847 році, яка стала одним з провідних виробників електротехніки в світі; американська General Electric (GE), заснована в 1892 році, яка стала диверсифікованою транснаціональною корпорацією, що працює в різних галузях.

Спочатку ТНК вивчалися в рамках теорії фірми. Цей підхід розглядав ТНК як розширення традиційної концепції фірми, акцентуючи увагу на внутрішніх мотивах їх діяльності, таких як максимізація прибутку та економія від масштабу. Згодом почали розроблятися самостійні концепції ТНК, які глибше аналізували унікальні характеристики цих компаній та їхню роль у світовій економіці [12].

Фундаментальною відмінністю ТНК є наявність у них закордонного виробництва товарів і послуг, а також здійснення необхідних для цього

вкладень капіталу. Це робить ТНК не просто більшими за розміром, а й якісно відмінними від традиційних компаній.

В рамках концепцій сучасних ТНК розроблено чимало моделей експорту капіталу у формі прямих інвестицій, які пояснюють природу ТНК та їхню мотивацію до виходу на закордонні ринки. З розвитком продуктивних сил, які переростають національно-державні межі, виникає потреба у розширенні діяльності компаній за межі своїх країн походження.

Інтернаціоналізація виробництва і капіталу набуває характеру експансії господарських зв'язків, що проявляється в створенні найбільшими компаніями численних відділень за кордоном. Це призводить до трансформації національних корпорацій на транснаціональні. Вивіз капіталу стає найважливішим фактором у формуванні і розвитку міжнародних корпорацій.

Компанії інвестують за кордоном з різних причин, таких як: доступ до дешевих ресурсів (ТНК шукають країни з дешевою робочою силою, сировиною або енергоресурсами, щоб знизити свої витрати та збільшити прибуток); нові ринки (ТНК прагнуть вийти на нові ринки збуту для своїх товарів і послуг, щоб збільшити обсяги продажів та розширити свою клієнтську базу); конкурентні переваги (ТНК шукають можливості для отримання конкурентних переваг в інших країнах, таких як доступ до нових технологій, знань або кваліфікованої робочої сили); уникнення державного регулювання (ТНК можуть інвестувати за кордоном, щоб уникнути жорсткого державного регулювання або високих податків у своїй країні походження).

Сучасна наукова література пропонує різноманітні визначення, що стосуються транснаціональної підприємницької діяльності. Ці визначення в основному пов'язані з організаційними, правовими та територіальними аспектами такої діяльності, зокрема з компаніями, які володіють та керують підприємствами, розташованими в кількох країнах.

З метою уніфікації термінології доцільно використовувати загальноприйнятий категоріально-понятійний апарат міжнародних

організацій, таких як Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародний валютний фонд, а також Організація економічного співробітництва та розвитку. Відповідно до зазначеного підходу ТНК є компанією, що включає головні (материнські) підприємства в країні базування (материнська країна) і зарубіжні філії (до числа яких належать компанії, підприємства і майно), розташовані в країнах, які їх приймають. ТНК забезпечують свою тривалу участь в управлінні такими філіями за рахунок повного або часткового контролю над їхніми активами, для чого вважається достатнім володіння частиною статутного або акціонерного капіталу (а саме його 10% і більше), що класифікується як прямі іноземні інвестиції (ПІІ) [24].

Терміни «транснаціональні корпорації» (TNCs), «мультинаціональні корпорації» (MNCs) і «мультинаціональні підприємства» (MNEs) з'явилися у вжиток у 1960-х і на початку 1970-х років. До цього часу підприємства, що займалися господарською та інвестиційною діяльністю поза межами своєї країни, називалися мультитериторіальними фірмами або підприємствами, що займаються іноземним інвестуванням.

У 1980-х роках стали формуватися глобальні ТНК, що відзначалися планетарним сприйняттям ринків та здатністю функціонувати в умовах глобальної конкуренції. Ці компанії мали глобальну стратегію, розгалужену мережу виробництва та постачання, і активно взаємодіяли з глобальними ринками. Вони проявили себе як ефективні учасники світової арени та здатність значно впливати на світову економіку.

Згідно з «ринковою» теорією транснаціоналізації, процес транснаціоналізації виробництва ґрунтується на «переплетенні» двох ключових факторів ринкової системи господарювання: попиту і пропозиції. Ці фактори мають специфічні особливості, адже формуються окремо в системах виробництва і споживання різних країн. Загалом, зв'язки, що виникають згідно з цією теорією, можна схематично зобразити так (рис. 1.1.).

Схема «ринкової» теорії транснаціоналізації чітко демонструє, що процес транснаціоналізації виробництва ґрунтується на двох ключових умовах

ринку:

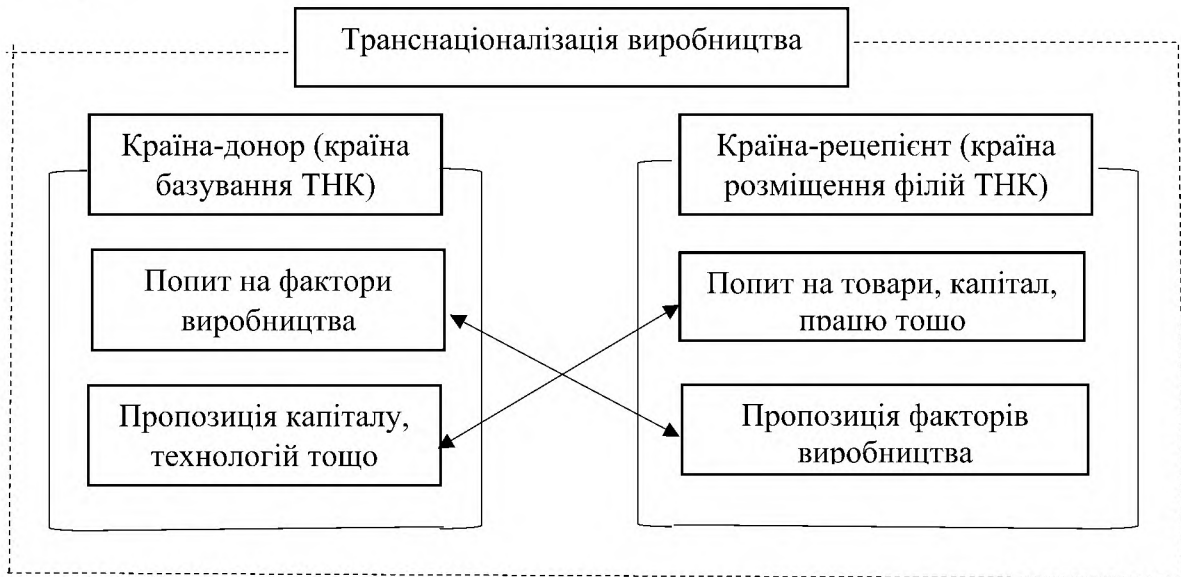

Рис. 1.1. Схема «ринкової» теорії транснаціоналізації виробництва

Джерело: [8, с. 120]

1. Попит на фактори виробництва з боку виробників (потенційних інвесторів): виробники, які прагнуть розширити свою діяльність за кордон, потребують доступу до факторів виробництва, таких як сировина, робоча сила, земля та капітал; попит може бути задоволений пропозицією факторів виробництва на території держав-реципієнтів; держави-реципієнти повинні мати сприятливий інвестиційний клімат, щоб залучити іноземних інвесторів.

2. Пропозиція капіталу, технологій та інших факторів виробництва з боку виробників (потенційних інвесторів): виробники, які мають надлишок капіталу, технологій або інших факторів виробництва, можуть шукати можливості для їх інвестування в інші країни; ця пропозиція може бути покрита попитом на відповідні фактори на території держав-реципієнтів; держави-реципієнти повинні мати чітку стратегію розвитку, що передбачає залучення іноземних інвестицій у пріоритетні галузі.

Умови, що описуються «ринковою» теорією транснаціоналізації, можуть мати як комплексний, так і поодинокий характер. Наприклад, поширення мережі ресторанів McDonald's на території країн СНД зумовлене передусім попитом на їхню продукцію, а не браком можливостей для

виробництва в цій сфері [24].

В рамках ринкової економіки транснаціоналізацію розглядають як вищий етап еволюції підприємництва. Це явище відбувається не лише для отримання економічного зиску (прибутку), але й для реалізації геоекономічних амбіцій держав та налагодження їхніх інтеграційних зв'язків.

Сучасні ТНК, що виникли в епоху глобалізації світової економіки, суттєво відрізняються від своїх попередників. Їхні характерні риси роблять їх «справжніми» ТНК у повному розумінні цього слова. Однією з ключових ознак сучасних ТНК є централізація управління в країні базування. Це означає, що всі ключові рішення щодо стратегії, фінансів та операцій приймаються в головному офісі компанії. На відміну від цього, багатонаціональні корпорації (МНК), які існували раніше, мали більш децентралізовану структуру, де дочірні компанії в різних країнах володіли більшою автономією. ТНК, як правило, володіють значними закордонними активами, включаючи виробничі потужності, дослідницькі центри та мережі дистрибуції. Ці активи розподілені по всьому світу, що дозволяє ТНК використовувати конкурентні переваги різних країн та максимізувати свою прибутковість.

Незважаючи на глобалізацію, кількість МНК залишається відносно невеликою. Це пов'язано з складнощами об'єднання капіталів з різних країн. Навіть компанії, які беруть участь у масштабних транскордонних злиттях, часто обирають структуру ТНК для нової об'єднаної компанії. Найбільші МНК, які реально функціонують на світовому ринку, як правило, утворені з капіталів лише двох країн. Згідно з методологією ЮНКТАД, такі компанії класифікуються як ТНК, з зазначенням обох материнських держав.

Хоча термін ТНК частіше використовується для опису транснаціональних корпорацій, в деяких академічних та офіційних публікаціях також вживається термін МНК. Наприклад, експерти Бюро економічного аналізу Міністерства торгівлі США використовують словосполучення «багатонаціональна компанія» як пряму альтернативу терміну ТНК [23, с. 28]. Аналіз такої тенденції вказує на прагнення

підкреслити рівноправний внесок чинників виробництва країн, що їх приймають, у розвиток зарубіжних сегментів ТНК, нівелювати неоколоніальні аспекти діяльності компаній, урахувати аспекти інтернаціоналізації капіталів компаній за рахунок розміщення акцій на світовому фондовому ринку й тим самим показати космополітичний характер діяльності компаній.

Центральною сполучною ланкою між ТНК та її зарубіжними філіями виступають ПІІ, які включають участь у капіталі, реінвестування доходів, міжфірмову заборгованість і здійснюються у формі створення нових потужностей і виробництв, а також злиття і придбання компаній. Виходячи зі ступеня участі ТНК у капіталі зарубіжних філій, їх класифікують на залежні та дочірні (асоційовані) корпоративні компанії з часткою участі ТНК в акціонерному капіталі від 10 до 50 % і не менш як 50 % відповідно, а також відділення, що становлять певні види майна та некорпоративні підприємства, що перебувають у повній або частковій власності ТНК.

Не існує чітко визначених та жорстких критеріїв, які б чітко окреслювали, що таке ТНК. Немає обмежень щодо організаційно-правових форм компанії, величини обороту й активів, кількості країн, де вона веде свою діяльність, галузевої приналежності тощо. «Статусом» ТНК наділені багато компаній, які здійснюють будь-які ПІІ за кордон, навіть якщо їхня присутність там обмежується володінням власністю. Світові потоки та накопичені обсяги ПІІ в основному пов'язані з діяльністю ТНК. Це пов'язано з тим, що ТНК володіють значними ресурсами та можливостями для інвестування за кордон. Єдиним винятком є міжнародна частка інвестицій фізичних осіб, які, як правило, вкладають свої кошти в зарубіжну нерухомість, переважно в житлові приміщення [39].

Статистичні дані про рух та нагромадження ПІІ, хоча й цінні, відображають лише частину складної картини господарських відносин між головними та зарубіжними підрозділами ТНК. По-перше, рух чинників виробництва з країни базування до закордонних філій містить, окрім фінансового і матеріально-речового капіталу, різноманітні технологічні та

управлінські інновації, а також людський капітал. По-друге, ТНК частково фінансують інвестиційні проєкти за кордоном із коштів, запозичених на фінансових ринках країн, що приймають.

Важливо зазначити, що обсяги ПІІ не завжди дають повну картину рівня транснаціоналізації компанії. Це пов'язано з тим, що ТНК можуть використовувати й інші методи, які не передбачають значних фінансових вкладень. Експерти ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку) підкреслюють, що існує ряд альтернативних механізмів контролю, які ТНК можуть використовувати для управління своїми закордонними філіями. До них належать: субконтрактні відносини, сервісні договори, угоди «під ключ», франшизи (франчайзингу), ліцензування та угоди про розподіл продукції. Використання цих методів дозволяє ТНК здійснювати значний вплив на свої закордонні філії, не вкладаючи значні кошти у ПІІ.

Сучасні транснаціоналізаційні процеси є динамічною силою, яка значно впливає на світову економіку. Зростання продуктивних сил, розвиток технологій та інтернаціоналізація всіх сфер суспільного життя призводять до посилення взаємозв'язків між суб'єктами з різних країн.

У сучасному світі виробництво товарів та послуг виходить за межі однієї країни, перетворюючись на глобальну або інтернаціональну систему. ТНК відіграють ключову роль у цьому процесі, створюючи складні мережі виробництва, що охоплюють різні країни світу.

У цьому контексті виробничий процес у одній країні стає не просто внутрішньою справою цієї країни, а складовою частиною глобального або інтернаціонального виробничого процесу. ТНК створюють мережі виробництва, де різні етапи виробництва розміщені у різних країнах, залежно від економічної вигоди та ринкових умов. Розміщення етапів виробництва в різних країнах ґрунтується на принципі економічної вигоди та ринкових умов.

Сучасні процеси транснаціоналізації не обмежуються лише розширенням присутності ТНК на світових ринках. Вони ведуть до глибоких змін у структурі та організації виробництва, а також до посилення економічної

взаємозалежності між країнами. Транснаціоналізація є потужним фактором, який трансформує світову економіку. Цей процес веде до інтеграції національних економік та формування світової економіки як цілісного організму. Незважаючи на значні переваги, важливо також усвідомлювати та вирішувати виклики, які несе з собою інтеграція, щоб забезпечити справедливий та стійкий розвиток світової економіки.

1.2. Транснаціоналізація та глобалізація в сучасних методологічних аспектах

Транснаціоналізація, як ключовий компонент глобалізації, є фундаментальною роллю у функціонуванні світової економіки. Цей динамічний процес характеризується розширенням активності ТНК та транскордонним рухом капіталу, товарів, послуг і технологій.

Транснаціоналізація, як потужний інструмент глобалізації, змінює ключову роль в інтеграції світового господарства, розподіляючи різні стадії виробництва та відтворювальних процесів по різних країнах. Це веде до гнучкого розміщення компонентів виробничих ланцюгів з урахуванням конкурентних переваг у ресурсах, технологіях та інших факторах.

На початку ХХІ століття транснаціоналізація виробництва і капіталу стала необхідною умовою для функціонування і розвитку ТНК. Вона також стала важливим чинником, що визначає темпи і пропорції розвитку світової економічної системи в цілому. Зростання активності ТНК в зовнішньоекономічній сфері стає все більш важливим фактором для їхнього економічного зростання.

До основних критеріїв, що дозволяють віднести компанію до транснаціональних (за визначенням ООН) включають:

1. Кількість країн: ТНК повинна діяти у мінімум двох або більше країнах. Це означає, що вона має присутність або філії в різних країнах.

2. Розміщення виробничих потужностей: ТНК має розміщені виробничі потужності в певній кількості країн. Це може включати заводи, фабрики, офіси або інші види діяльності на міжнародному рівні.

3. Розмір капіталізації: ТНК досягла певного розміру капіталізації, що може бути визначено за фінансовими показниками, такими як активи, прибуток або ринкова капіталізація.

4. Іноземні операції: ТНК має певну частку іноземних операцій у своїх доходах або продажах. Зазвичай ця частка становить не менше 25 %.

5. Володіння голосуючими акціями: Корпорація має володіти не менше 25% голосуючих акцій у трьох або більше країнах, що свідчить про значний контроль над дочірніми підприємствами або філіями.

6. Інтернаціональний склад персоналу та керівництва: ТНК має міжнародний склад персоналу, включаючи вище керівництво [13].

Важливо відзначити, що не всі ТНК відповідають всім шести критеріям. Деякі з них можуть мати меншу кількість зареєстрованих країн або менше залучити іноземні операції, але всі ж таки вважаються ТНК через інші фактори, такі як їх розмір, вплив на світову економіку або ступінь інтеграції їхніх міжнародних операцій.

На сучасному етапі розвитку світового господарства транснаціоналізація економіки, що інтегрує іноземні корпорації в структуру національних економічних комплексів, веде до формування нових рівнів взаємозалежності. Це стає можливим за допомогою залучення значної частини ресурсів, виробничих потужностей та різних галузей національних економік до транснаціональної діяльності. Такі процеси суттєво впливають на розподіл праці між країнами на міжнародному рівні.

У сучасному динамічному світі компанії, які прагнуть до успіху, постійно шукають шляхи для розширення своїх можливостей та посилення конкурентних позицій. Створення стратегічних альянсів та включення в транснаціональні мережі залишаються все більш актуальними інструментами для досягнення цих цілей.

У сфері регулювання транснаціонального бізнесу все більшого значення набуває резонансне управління. Цей підхід обґрунтовується на використанні синергетичних ефектів, що сприяє внаслідок взаємопов'язаних та взаємостимулюючих впливів. Завдяки цьому резонансне управління дає можливість оптимізувати процеси регулювання, значно скорочуючи часові та матеріальні витрати.

У контексті ТНК резонансне управління може включати заходи, спрямовані на удосконалення організацій, технологій, технічного обслуговування виробничих підрозділів та розвиток логістичних систем. Це може включати вдосконалення управління товарами, покращення екологічних показників, зниження логістичних витрат, створення розподільчих логістичних центрів та розвиток торговельної, транспортної та телекомунікаційної інфраструктури.

Узагальнення міжнародного досвіду регулювання транснаціональної діяльності дає змогу виокремити такі тенденції (рис. 1.2).

Поруч з традиційними міжнародними організаціями, які вже протягом багатьох років впливають на транснаціональний бізнес, з новими учасниками, які починають далі деактивувати роль у регулюванні та стимулюванні процесів транснаціоналізації. До них належать: неурядові організації (НУО) та рухи. Ці групи представляють широкий спектр інтересів, від захисту навколишнього середовища та прав людини до розвитку та соціальної справедливості. Вони можуть використовувати різні методи, такі як лобіювання, кампанії з підвищення обізнаності та бойкоти, щоб впливати на транснаціональні корпорації та уряди.

Регіональні інтеграційні об'єднання: це об'єднання, такі як Європейський Союз, АСЕАН та МЕРКОСУР, створюють спільний ринок з вільним рухом товарів, послуг, капіталу та робочої сили, що стимулює транснаціональну діяльність. Вони також розробляють та впроваджують спільні правила та стандарти в різних сферах, що полегшує ведення бізнесу.

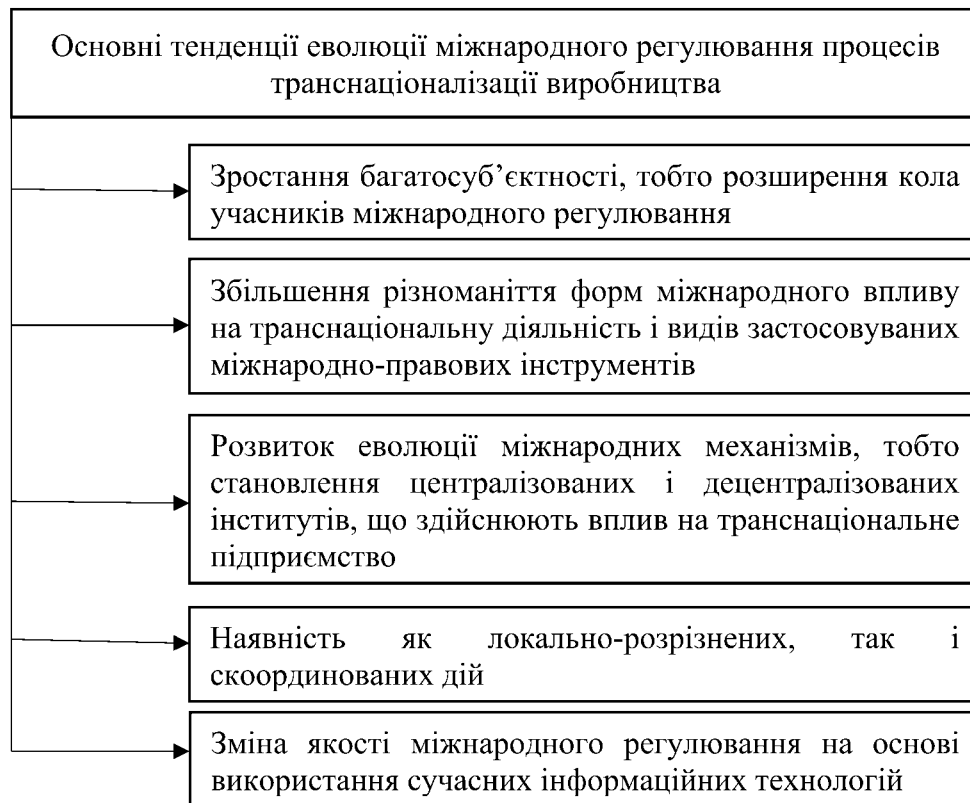

Рис. 1.2. Тенденції еволюції міжнародного регулювання процесів транснаціоналізації виробництва

Джерело: [17]

Дотримання транснаціональної стратегії дає змогу досягти як високого рівня зростання ефективності за рахунок глобалізації, так і високого ступеня адаптивності до локальної кон'юнктури. У рамках стратегії бізнес-дублювання ТНК застосовують основну компетенцію або специфічну перевагу, досягнуту в країні базування, як головний інструмент міжнародної експансії на світовому ринку. Використання мультилокальної стратегії характерне для сукупності відносно незалежних ТНК, що працюють на відокремленому локальному ринку дочірніх підрозділів ТНК.

Англійський соціолог Р. Робертсон чітко окреслив сутність глобалізації, описуючи її як процес, що одночасно стискає та усвідомлює світ. Цей двосторонній погляд надає глибоке розуміння динаміки глобальних процесів та їх впливу на сучасне життя [17].

В. Загашвілі реалізує формаційний підхід до аналізу глобалізації в

історичному контексті та вказує на те, що «глобалізація становить собою тривалий історичний процес зрощування народних господарств країн Заходу в єдиний відтворювальний комплекс із залученням до нього національних господарств держав периферії та утворенням планетарного відтворювального комплексу» [17].

А. Арсеєнко підкреслює, що глобалізація не є однорідним процесом, а комплексною сукупністю політичних, економічних, фінансових, культурних, військових та інших явищ, процесів та тенденцій. Цей погляд надає глибоке розуміння багатогранності глобалізації та її впливу на різні аспекти життя людей [8, с. 119].

Хоча глобалізація дійсно має багатогранний характер і охоплює різні аспекти життя, економічна її складова безсумнівно відіграє провідну роль у сучасних процесах. Це підтверджується й думкою Ю. Шишкова, який описує глобалізацію як новий етап розвитку інтернаціоналізації (транснаціоналізації), що охоплює не лише економіку, але й інші сфери життя. М. Делягін пропонує цікаве бачення глобалізації, описуючи її як процес формування та розвитку єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору. Цей погляд підкреслює роль комп'ютерних технологій у стимулюванні та прискоренні глобалізаційних процесів.

З вищенаведених визначень стає очевидно, що глобалізація є складним і багатогранним явищем, яке охоплює різні сфери життя людей. Неоднозначність її сутності та впливу на економіку та суспільство ускладнює аналіз та розуміння її процесів та форм прояву.

Індекс глобалізації КОФ, розроблений професором А. Дресром у 2002 році, є цінним інструментом для оцінки рівня глобалізації країн. Цей індекс визнає, що глобалізація – це не просто економічне явище, а складний процес, який охоплює економічні, соціальні та політичні аспекти. Індекс КОФ враховує 24 змінні, які вимірюють економічні (36%), соціальні (39%) та політичні (25%) аспекти глобалізації. Це дозволяє отримати більш комплексну картину рівня глобалізації країни, ніж індекси, які фокусуються лише на

одному аспекті. Індекс визнає, що глобалізація створює складні відносини взаємозалежності та взаємозв'язку між країнами. Ці відносини опосередковуються різноманітними потоками, включаючи людей, капітал, ідеї та технології. Глобалізація руйнує національні кордони та інтегрує національні економіки, культури, технології та управління. Це призводить до зростаючої взаємозалежності та взаємодії між країнами.

У 2022 році середнє світове значення Індексу КОФ становило 86,1. Це трохи вище, ніж у 2021 році (85,7), але все ще нижче, ніж до світової фінансової кризи 2008 року (90,7). Найвищі значення індексу КОФ у 2022 році мали Нідерланди, Ірландія та Бельгія. Найнижчі значення – Ефіопія, Південний Судан та Еритрея [26].

За останні роки спостерігається певне сповільнення темпів глобалізації. Це може бути пов'язано з низкою факторів, таких як зростання геополітичної напруги, торговельні війни та пандемія COVID-19.

Останні доступні дані щодо України за 2021 рік, зокрема індекс тоді становив 65,2. Це значно нижче, ніж середнє світове значення (85,7) та значення країн-лідерів глобалізації. Очікується, що значення індексу глобалізації для України зросте в найближчі роки, якщо війна буде закінчена, а політична та економічна ситуація в країні стабілізується.

Зважаючи на багатогранність та суперечливість глобалізаційних процесів, для кращого розуміння їх впливу на економіку та суспільство, необхідно чітко окреслити ключові вектори протистояння, що виникають у цій сфері на світовому рівні.

Глобалізація, як об'єктивний процес розвитку суспільства, має складний та непередбачуваний характер, впливаючи на всі країни світу, незалежно від їх рівня розвитку. Її вплив на різні аспекти життя людини та суспільства в цілому є неоднозначним.

Стігліц Дж. справедливо зазначає, що глобалізація володіє значним потенціалом для покращення життя людей, в тому числі в країнах, що розвиваються. Наприклад, вона сприяла вдосконаленню охорони здоров'я та

продовженню тривалості життя завдяки поширенню знань.

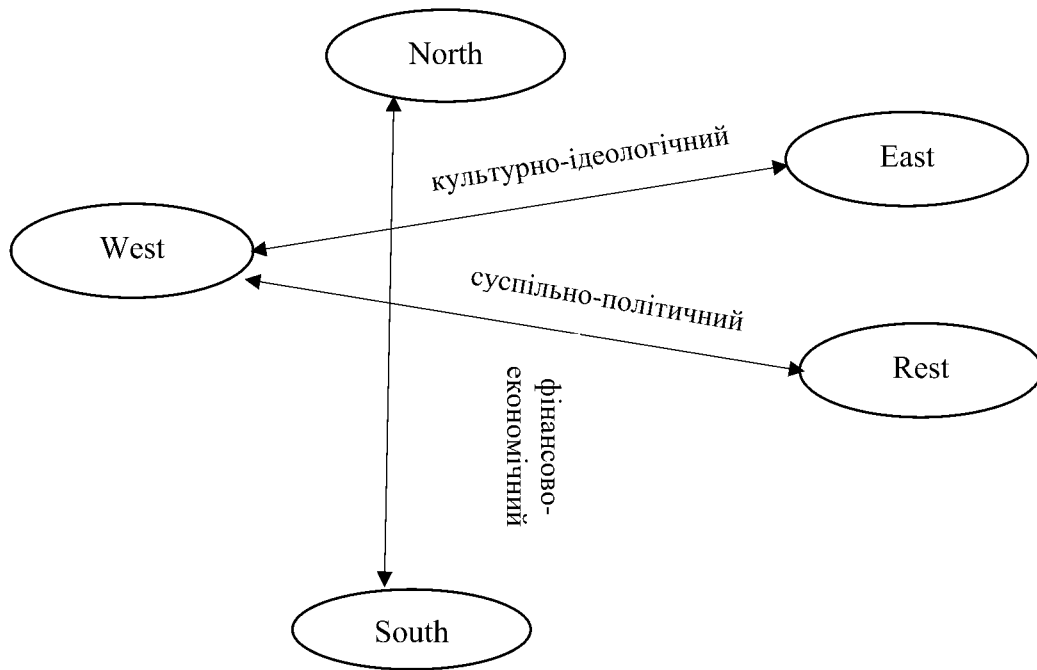

Рис. 1.3. Основні вектори протистояння у глобальному суспільстві

Джерело: [17]

Однак, наразі управління процесом глобалізації часто призводить до погіршення становища найбідніших верств населення. Лібералізація ринку капіталу, яку просував МВФ, лише збільшила нестабільність світових фінансових ринків, а тягар цієї нестабільності лягає на плечі найбідніших країн.

Незважаючи на те, що глобалізація відкриває безліч можливостей для країн світу, таких як технологічне оновлення, культурне збагачення та полегшення економічної взаємодії завдяки впровадженню сучасних технологій, вона також має суттєві недоліки. Зокрема, нерівномірний розподіл цих благ призводить до глобальної нестабільності. Порушення балансу в світовому суспільстві веде до криз, які зачіпають багато країн через взаємопов'язаність економік. Це, в свою чергу, обумовлює виникнення соціальних конфліктів, акцій протесту та інших заворушень.

В таких умовах ключовим завданням кожної держави стає розробка національної політики, здатної допомогти їй адаптуватися до глобальних змін. Ця політика повинна максимально використовувати переваги глобалізації та

мінімізувати ризики, які вона несе.

Висновки до розділу 1

1. В сучасному світі транснаціоналізація економіки, яка інтегрує іноземні корпорації в національні економічні комплекси, веде до формування нових рівнів взаємозалежності. Це відбувається завдяки залученню значної частки ресурсів, виробничих потужностей та різних галузей національних економік до транснаціональної діяльності. Ці процеси визначають новий розподіл праці між країнами на міжнародному рівні.

2. ТНК відіграють домінуючу роль у світових економічних зв'язках. Їхня здатність мобілізувати значні фінансові ресурси на світових ринках, незалежно від державного регулювання, робить їх потужними гравцями на міжнародній арені. Ці ресурси ТНК направляють на розробку та впровадження сучасних технологій виробництва та збуту продукції, що забезпечує їм конкурентні переваги на глобальному ринку та динамічне зростання.

Маючи значні ресурси для проведення досліджень та розробок, ТНК можуть інвестувати в інноваційні проекти, стимулюючи технологічний прогрес та появу нових продуктів і послуг.

3. Транснаціональна стратегія дозволяє компаніям досягти подвійної мети: по-перше, значно підвищити ефективність завдяки глобалізації, а по-друге, зберегти високу адаптивність до локальних умов. В рамках стратегії бізнес-дублювання ТНК використовують свою ключову компетенцію або конкурентну перевагу, здобуту в країні базування, як головний інструмент для виходу на нові ринки по всьому світу. Мультилокальна стратегія, навпаки, характерна для групи відносно незалежних ТНК, які працюють на відокремлених локальних ринках, де дочірні підрозділи ТНК мають значну автономію.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Тенденції транснаціоналізації світового ринку

Глобальна транснаціональна активність є важливим явищем у сучасній світовій економіці. ТНК грають ключову роль у цьому процесі, розташовуючись у різних країнах та маючи філії, підрозділи та виробничі об'єкти по всьому світу. Вони вкладають кошти у закордонні ринки, розвивають міжнародну торгівлю та забезпечують передачу технологій і знань через свої глобальні мережі.

З погляду галузевого аспекту, ТНК діють у різних галузях економіки, таких як виробництво, фінанси, торгівля, послуги, інформаційні технології та інші. Вони мають здатність впливати на світові ринки та конкуренцію, а також створювати нові ринки та проривні інновації. ТНК можуть приймати різноманітні форми власності та структури, включаючи аутсорсинг, франчайзинг, спільні підприємства та інші форми співпраці. Крім того, вони застосовують різні стратегії, такі як глобалізація виробництва, стандартизація, диверсифікація та локалізація.

Транснаціональні корпорації мають значні фінансові, технологічні та людські ресурси, що надають їм великий вплив на світову економіку та політику. Їх вплив на розвиток країн та регіонів, де вони діють, є значним.

Журнал Forbes є одним із найбільш авторитетних видань у світі, коли йдеться про оцінку бізнесу. Він складає свій рейтинг найбільших компаній у світі, The Global 2000, на основі чотирьох ключових показників: обсягу продажів, чистого прибутку, активів і ринкової капіталізації. У 2023 році компанії з цього списку разом заробили 50,8 трлн дол. США від продажів, здобули прибуток у розмірі 4,4 трлн дол. США, мали активи на суму 231 трлн дол. США і мали ринкову капіталізацію в розмірі 74 трлн дол. США.

Загальний прибуток, активи та ринкова капіталізація трохи зменшилися порівняно з попереднім роком, але це вперше, коли обсяг продажів перевищив 50 трлн дол. США. У списку представлені компанії з 58 країн, які є публічними. США займають перше місце у рейтингу з 611 компаніями, а Китай посідає друге місце з 346 компаніями Global 2000.

Більш детально проаналізуємо показники господарської діяльності найбільших публічних ТНК світу в 2023 р. за версією журналу Forbes в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показники господарської діяльності ТОП–10 найбільших публічних ТНК світу в 2023 р. за версією журналу Forbes Global 2000

Назва компанії	Країна	Обсяги продаж, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Активи, млрд. дол. США	Ринкова капіталізація, млрд. дол. США
JPMorgan Chase	США	179,93	41,8	3744,3	399,59
Saudi Aramco	Саудівська Аравія	589,47	156,36	660,99	2055,22
ICBC	Китай	216,77	52,47	6116,82	203,01
China Construction Bank	Китай	203,08	48,25	4977,48	172,99
Agricultural Bank of China	Китай	186,14	37,92	5356,86	141,82
Bank of America	США	133,84	28,62	3194,66	220,82
Alphabet	США	282,85	58,59	369,49	1340,53
ExxonMobil	США	393,16	61,69	369,37	439,39
Microsoft	США	207,59	69,02	380,09	2309,84
Apple	США	385,1	94,32	332,16	2746,21

Джерело: Журнал Forbes [27]

Перше місце в рейтингу займає JPMorgan Chase – американський фінансовий конгломерат, який займається наданням різноманітних фінансових послуг, зокрема банківськими послугами, управління активами, інвестиційним банкінгом та іншими.

Щодо географічної структури, хоча багато філіалів JPMorgan

розташовані в США, компанія також має присутність в різних країнах світу через свої філії, підрозділи та мережу клієнтів. Таким чином, вона представлена у різних регіонах, зокрема в Європі, Азії. В 2023 р. обсяги продажу компанії становили – 179,93 млрд. дол. США.

За географічною структурою найбільша питома вага ТНК знаходиться в США – 40 %, Китаї – 20 % та Японії – 13 % (рис. 2.1).

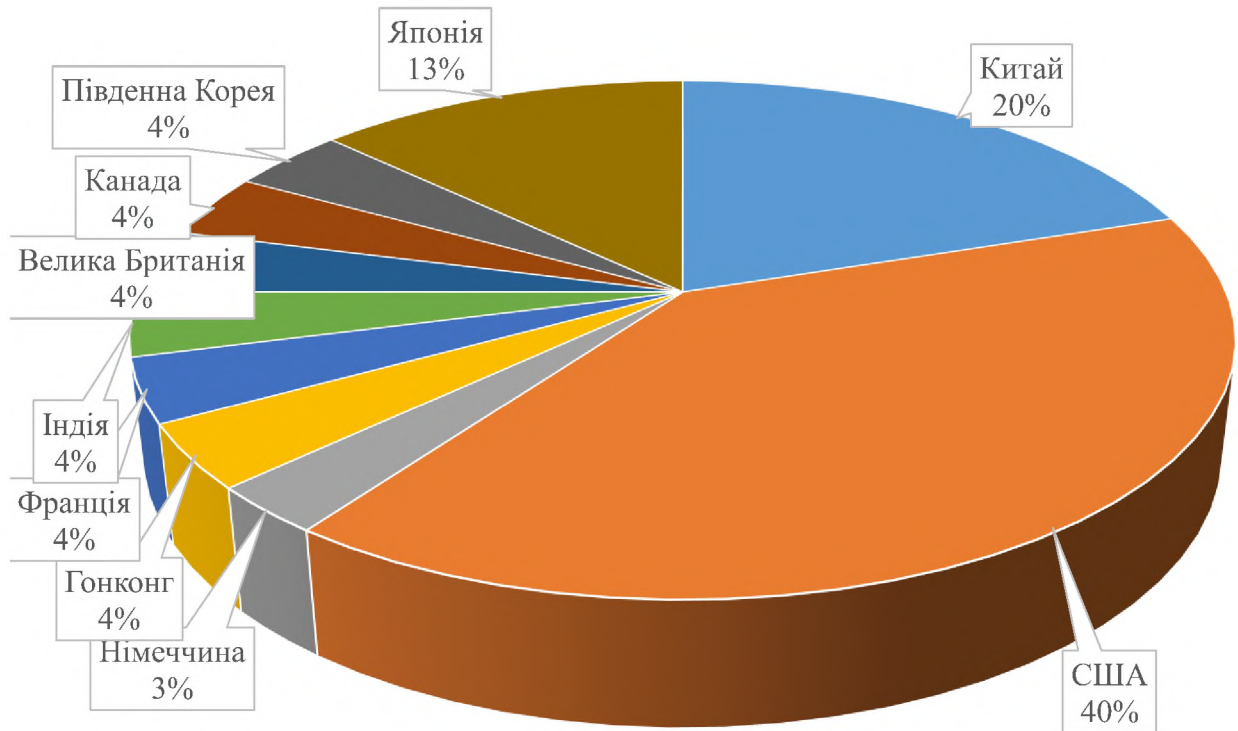

Рис. 2.1. Географічна структура ТНК рейтингу Forbes Global 2000 в 2023 р., %

Джерело: побудовано автором за даними рейтингу журналу Forbes [27]

Американська компанія Amazon очолила рейтинг «500 найвпливовіших брендів світу», від дослідницької компанії World Brand Lab (табл. 2.2). На другій сходинці в рейтингу Apple, третє місце у Google, які в попередніх роках очолювали список.

Домінування американських компаній у світовому рейтингу брендів

залишається суттєвим, а США залишаються лідером у багатьох галузях економіки та бізнесу. Лідируючі позиції Франції, Японії, Китаю та Великої Британії у рейтингу також вказує на глобальний характер економіки та вплив цих країн у світових ринкових умовах.

Таблиця 2.2

Топ-10 найвпливовіших брендів у світі 2023 році

Рейтинг 2023 р.	Рейтинг 2022 р.	Назва бренду	Роки	Країна	Галузь
1	2	Amazon	28	США	Технології
2	1	Apple	47	США	Технології
3	3	Google	25	США	Технології
4	4	Microsoft	48	США	Технології
5	5	Walmart	61	США	Роздрібна торгівля
6	6	Samsung Group	85	Південна Корея	Технології
7	8	ICBC	39	Китай	Банки
8	10	Verizon	23	США	Телекомунікації
9	28	Tesla	20	США	Автомобілі
10	18	TikTok/Douyin	7	Китай	ЗМІ

Джерело: побудовано автором за даними [14]

Присутність Франції, Японії, Китаю та Великої Британії у верхній частині рейтингу також вказує на глобальний характер економіки та вплив цих країн у світових ринкових умовах. До першої десятки в рейтингу ввійшли американські гіганти Amazon, Apple, Google, Microsoft, Tesla, що підтверджує їх величезний вплив на світовому рівні та важливість їхніх брендів для споживачів у всьому світі.

Згідно з новим звітом провідної консалтингової компанії з оцінки брендів, Brand Finance, Amazon відновила своє перше місце як найцінніший бренд у світі, хоча вартість його бренду в цьому році зменшилася на 15 %, з 350,3 млрд дол. США до 299,3 млрд дол. США.

Цього року бренд Amazon втратив понад 50 млрд дол. США, в основному через зниження потужності бренду, що призвело до зміни його рейтингу з AAA+ на AAA. Це сталося через те, що після пандемії споживачі стали більш критично ставитися до цього бренду. Дослідження Brand Finance

показало, що сприйняття обслуговування клієнтів у Amazon погіршилося, і разом з цим тривалість доставки збільшилася, що призвело до меншої готовності споживачів рекомендувати Amazon іншим. Також, із закінченням пандемічних обмежень люди знову переходять до особистих покупок, що призводить до зменшення потреби в онлайн-торгівлі.

Цьогоріч Apple стала другим найдорожчим брендом у світі, при цьому втратила 16 % своєї вартості, яка складає 297,5 млрд. дол. США, порівняно з минулим роком, коли вона була оцінена у 355,1 млрд. дол. США. Падіння вартості бренду пов'язане з очікуваним зменшенням доходів через порушений ланцюг постачання товарів та обмежений ринок праці.

Загалом у рейтингу було 48 технологічних брендів, що на два менше порівняно з 50 у 2022 році після того, як Snapchat і Twitter вибули. Серед інших технічних брендів, які втрачають цінність, можна відзначити Samsung Group (вартість бренду знизилася на 7 % до 99,7 млрд дол. США), Alibaba.com (вартість бренду знизилася на 56 % до 10,0 млрд дол. США), Facebook (вартість бренду знизилася на 42 % до 59,0 млрд дол. США), і WeChat (вартість бренду знизилася на 19 % до 50,2 млрд дол. США).

Позитивним є те, що Instagram та LinkedIn показали зростання вартості бренду в технологічному секторі: Instagram зросла на 42 % до 47,4 млрд дол. США, а LinkedIn – на 49 % до 15,5 млрд дол. США. Це свідчить про успішну стратегію комерціалізації їхніх послуг.

Деякі інші переможці у зростанні вартості бренду включають виробників електромобілів Tesla (вартість бренду зросла на 44 % до 66,2 млрд дол. США) і BYD (вартість бренду зросла на 57 % до 10,1 млрд. дол. США). Це відбувається в контексті зростання попиту на електромобілі в рамках загального переходу до низько вуглецевої економіки.

У 2023 році компанія Amazon, американський техногігант, заслужила титул найбільшого бренду у світі за даними Brand Finance Global 500 (табл. 2.3). Цей бренд отримав титул найціннішого у світі з вартістю у 299,3 млрд дол. США. Компанії Apple і Google розташувались на другому та третьому

місяцях з вартістю бренду відповідно 297,5 млрд та 281,4 млрд дол. США.

Таблиця 2.3

**Топ-10 найдорожчих компаній світу за версією Brand Finance Global 500
у 2023 р.**

Місце в рейтингу	Назва бренду	Країна	Вартість бренду в 2023 р., млрд дол. США	Вартість бренду в 2022 р., млрд дол. США
1	Amazon	США	299,3	350,3
2	Apple	США	297,5	355,1
3	Google	США	281,4	263,4
4	Microsoft	США	191,6	184,2
5	Walmart	США	113,8	111,9
6	Samsung Group	Південна Корея	99,7	107,3
7	ICBC	Китай	69,5	75,1
8	Verizon	США	67,4	69,6
9	Tesla	США	66,2	46,0
10	TikTok/Douyin	Китай	65,7	59,0

Джерело: побудовано автором за даними *Brand finance global 500 2023* [25]

У десятку найцінніших брендів також увійшли Microsoft (191,6 млрд дол. США), Walmart (113,8 млрд дол. США), Samsung Group (99,7 млрд дол. США), ICBC (69,5 млрд дол. США), Verizon (67,4 млрд дол. США), Tesla (66,2 млрд дол. США) та TikTok/Douyin (65,7 млрд дол. США).

Рейтинг Top 50 Global Retailers, представлений міжнародною компанією з дослідження ринку Kantar для 2023 року, відображає найбільших світових ритейлерів у цей період. Незважаючи на те, що багато країн вирішили адаптуватися до життя з COVID-19 та зменшити кількість локдаунів, спалахи захворювань новими штамами вірусу все ще впливають на продажі. Однак зміни в споживчих звичках сприяли зростанню прибутків ритейлерів. Варто відзначити, що Китай у 2022 році продовжував свою політику «нульової толерантності» до COVID-19, швидко реагуючи на спалахи хвороби за допомогою регіональних локдаунів.

Проблеми з ланцюгами постачання та робочою силою справді стали важливими викликами для роздрібної торгівлі у багатьох країнах. Гострий дефіцит кадрів в ритейлі вплинув на рівень обслуговування в магазинах і змусив багатьох ритейлерів обмежити робочі години та інновації у

мерчандайзингу. Самообслуговування стало більш поширеним явищем відповідно до цієї нестачі персоналу.

Розвиток Walmart у складних ринкових умовах є вражаючим прикладом адаптації до змін (табл. 2.4). Замість активного розширення мережі магазинів, компанія зосереджується на розвитку маркетплейсу та програм лояльності. Ця стратегія виявилася успішною завдяки вигідним ціновим пропозиціям і залученню покупців з низьким рівнем доходу через онлайн-покупки.

Таблиця 2.4

Топ-20 світових рітейлерів за виручкою і міжнародним доходом 2023 р.

Місце в рейтингу	Назва бренду	Країна	Міжнародний дохід, млрд дол. США	Виручка, млрд дол. США
1	Walmart	США	101,20	585,20
2	Amazon.com	США	120,10	352,70
3	Schwarz Group	Німеччина	108,70	159,80
4	Aldi	Німеччина	97,90	130,40
5	Costco	США	55,10	219,20
6	Ahold Delhaize	США	72,30	94,50
7	Carrefour	Франція	66,40	108,40
8	Seven & I	Японія	36,20	94,60
9	The Home Depot	США	9,50	157,30
10	IKEA	Нідерланди	45,90	47,40
11	Walgreens Boots Alliance	США	12,90	124,30
12	Rewe	Німеччина	15,90	70,70
13	Alibaba	Китай	10,40	96,00
14	Inditex	Іспанія	2,60	35,50
15	AS Watson	Гонконг	21,60	30,10
16	Metro AG	Німеччина	23,10	32,90
17	Tesco	Великобританія	21,10	64,60
18	Casino	Іспанія	9,30	32,27
19	Aeon	Франція	21,20	37,00
20	H&M	Швеція	17,90	19,70

Джерело: побудовано автором за даними асоціації рітейлерів України [3]

Walmart також стикається з конкуренцією від інших гравців, таких як Amazon, Schwarz Group, Aldi та Costco. Amazon, зокрема, розширює свої логістичні послуги та має стабільно високі результати у хмарному секторі. Її успіх на нових ринках, таких як Латинська Америка та Азія, підсилюється відкриттям магазинів Amazon Fresh. Ці динамічні зміни в ринковій

конкуренції ставлять перед Walmart серйозні виклики, проте компанія продовжує займати лідерські позиції завдяки своїй стратегії та інноваціям у сфері електронної торгівлі та програм лояльності.

Schwarz Group успішно продовжує своє лідерство на ринку роздрібною торгівлі в Європі, завдяки мережам магазинів Lidl і Kaufland. Компанія зуміла впоратися з проблемами фінансування, які зазвичай виникають при відкритті нових магазинів, і активно розвивається у напрямку онлайн-торгівлі. Щодо розширення на ринку США, компанія Schwarz Group вдалося зайняти своє місце завдяки малоформатним продуктовим магазинам з обмеженим асортиментом. Ця стратегія дозволяє їй проникнути на американський ринок і конкурувати з місцевими гравцями, враховуючи особливості споживчих уподобань та попиту в США.

Упевнене зростання Aldi та Costco на глобальному рівні свідчить про їхню успішну стратегію та відповідь на зміни потреб споживачів, особливо в контексті пандемії. Aldi продовжує зосереджуватися на покращенні якості обслуговування в магазинах та розвитку онлайн-продаж, що сприяє її зростанню як у США, так і в Центральній Європі. Її активність на ринку з новими магазинами в регіонах з недостатнім рівнем обслуговування дозволяє компанії займати стабільні позиції.

У 2022 році об'єднана компанія в США, яка складається з нідерландської Ahold і бельгійської Delhaize, показала вражаючі результати завдяки модернізації своїх магазинів, електронної комерції та новим можливостям фулфілменту на східному узбережжі США. У Європі Ahold Delhaize продовжує успішно використовувати невеликі продуктові магазини, поєднані з ефективною стратегією управління нерухомістю. Онлайн-торгівля на обох ринках також допомогла збільшити доходи ритейлера. Компанія створила потужний портфель магазинів з цифровою інтеграцією, що покладає фундамент для подальшого зростання.

У 2023 році ІКЕА, яка займає 10-те місце у рейтингу світових роздрібних мереж, мала можливість стати провідним роздрібним мережевим магазином

для товарів для дому на всіх ринках, оскільки попит споживачів на покращення домашнього інтер'єру зростає. Проте зростання ІКЕА обмежила залежність від міжнародної логістики для доставки спеціальних товарів від виробників до магазинів. Роздрібний ланцюг реагував на це шляхом пошуку нових джерел і дизайнів, які легше можна було доставляти в новому ланцюгу поставок, що дозволило йому зберегти свою частку на більшості ринків. ІКЕА залишається провідним роздрібним мережевим магазином для тих, хто переїжджає до нових квартир і будинків у більшості країн і великих міст. Крім того, компанія продовжує експансію на нові ринки, зокрема в Латинській Америці, через відкриття нових магазинів у Мексиці та Чилі.

У 2023 році в рейтингу ТОП-200 найбільших компаній України відзначилися такі сфери, як енергетика, агропромисловий комплекс і гірничо-металургійний сектор. Компанії енергетичного сектору очолювали список за обсягом виручки, досягнувши показника у 1,8 трлн грн. Цей зріст на 274 млрд грн порівняно з попереднім роком пов'язаний з девальвацією гривні, зростанням цін на енергоносії та інфляцією.

У 2023 році державні компанії займають значну питому вагу серед компаній з найбільшим виторгом. За даними оприлюдненої фінансової звітності, згідно з Держстатом, у десятці лідерів цього списку 7 позицій належать державним компаніям (табл. 2.5).

На першому місці за обсягами доходу розташувалося ТОВ «АТБ-Маркет», яка є ключовою компанією найбільшої мережі супермаркетів в Україні. У 2023 році виторг компанії склав 181,1 млрд грн. На другому місці розташувалася компанія ТОВ «Д.Трейдінг» з доходом у розмірі 165,7 млрд грн. Це на 22 млрд грн більше, ніж у 2022 році. Компанія є частиною енергетичного холдингу ДТЕК Ріната Ахметова і спеціалізується на продажу вугілля, газу та електроенергії. На третій позиції знаходиться ДП НАЕК «Енергоатом» з доходом у розмірі 153,8 млрд грн. У 2023 році ця компанія продовжувала відігравати важливу роль у сфері енергетики України, забезпечуючи значну частку виробленої електроенергії в країні та

забезпечуючи стабільність енергопостачання.

Таблиця 2.5

Провідні українські компанії за величиною доходу у 2023 р.

№ п/п	Компанія	Виручка, млрд грн	Вид діяльності
1	ТОВ «АТБ-Маркет»	181,1	Рітейл: продаж продуктів через мережу супермаркетів
2	ТОВ «Д.Трейдінг»	165,7	Енергетика: вугілля, електроенергія, природний газ
3	ДП НАЕК «Енергоатом»	153,8	Енергетика: виробництво електроенергії
4	АТ НАК «Нафтогаз України»	138,6	Енергетика: імпорт та продаж природного газу
5	ТОВ ГК «Нафтогаз трейдинг»	119,8	Енергетика: реалізація природного газу
6	ПАТ «Укрнафта»	95,2	Енергетика: видобуток нафти та газу
7	АТ «Укргазвидобування»	93,9	Енергетика: видобуток газу та виробництво нафтопродуктів
8	АТ «Українська залізниця»	92,6	Транспорт: залізничні перевезення
9	ТОВ «Сільпо-Фуд»	84,7	Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети
10	ПрАТ НЕК «Укренерго»	82,9	Енергетика: управління магістральними електромережами

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Війна не змінила позиції великого бізнесу в економіці України. Сукупний річний дохід 200 приватних компаній, які увійшли до галузевих списків, склав майже 3 трлн грн, що становить 26 % виручки всього українського бізнесу. З цих 200 компаній, що є лідерами своїх галузей, лише 52 % знизили свій дохід за результатами минулого року, решта змогли зберегти або навіть збільшити свої підприємницькі доходи.

Серед лідерів у кожному секторі, за винятком будівництва, є компанії, які збільшили свої продажі, принаймні в гривневому еквіваленті. Але є такі, які зросли у рази. Наприклад, мережа бюджетних магазинів «Аврора» підвищила виторг за воєнний період більш ніж удвічі і стрімко зростає цього року. «Українська бронетехніка», задовольняючи потреби ЗСУ у військовій техніці, збільшила виручку в 127 разів, до 13 млрд грн. Доходи в сферах ІТ та електроенергетики зросли більш ніж на 40 %.

Серед аутсайдерів виділяються промислові гіганти гірничо-металургійного сектору та хімічної промисловості України, які втратили майже половину своєї виручки. Найбільше постраждала будівельна галузь, втрати якої перевищили 60 %.

Отже, 2023 рік став знаковим для українського бізнесу, адже після збитків 2022 року у розмірі 10 млрд грн топ-100 компаній України знову отримали прибуток. За підсумками 2023 року він склав 127 млрд грн. Хоча й до показників 2021 року, коли прибуток перевищив 317 млрд грн, ще далеко, динаміка покращення є очевидною.

Зростанню сприяло, перш за все, зменшення збитковості в металургійній та нафтогазовій галузях. Наприклад, «АрселорМіттал Кривий Ріг» зумів знизити свої збитки з 42 млрд грн до 12 млрд грн. Цьому сприяло часткове подолання проблем 2022 року, таких як блокада портів та зупинка виробництва через відключення електроенергії.

Хоча загальні результати топ-100 компаній України за 2023 рік свідчать про повернення до прибутковості, падіння прибутку державного «Укргазвидобування» суттєво вплинуло на загальні показники. «Укргазвидобування», частина групи «Нафтогаз», зазнало значного скорочення прибутку з 60,5 млрд грн у 2022 році до 3,1 млрд грн у 2023 році. Незважаючи на рекордний видобуток газу, великі інвестиції та рентні платежі до бюджету, компанія не змогла зберегти свої позиції.

На противагу цьому, «Укрнафта», яка хронічно несла збитки, продемонструвала вражаючі результати під керівництвом нового менеджменту після націоналізації, отримавши 25 млрд грн чистого прибутку у 2023 році. Цей контрастний результат підкреслює важливість ефективного менеджменту та чіткої стратегії для успіху в складних умовах.

«Укрнафта» має амбітні плани подвоїти видобуток нафти та газу до 2027 року, що може зробити її серйозним конкурентом для «АТБ-маркету» у боротьбі за звання компанії №1 в Україні.

2.2. Вплив інвестиційної діяльності ТНК на економіку країн світу

Після стрімкого спаду 2020 року та бурхливого відновлення 2021 року, обсяг глобальних прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2022 році скоротився на 12 %, досягнувши 1,3 трлн дол. США.

Це уповільнення зумовлене комплексом глобальних криз, що охопили світ, зокрема:

- війна в Україні: збройний конфлікт та його наслідки призвели до значної невизначеності та ризиків, що негативно вплинуло на інвестиційні плани бізнесу;

- високі ціни на продовольство та енергоносії: різке зростання цін на ці ключові товари посилило інфляційний тиск та негативно вплинуло на купівельну спроможність, роблячи інвестиції менш привабливими;

- борговий тиск: зростання боргового навантаження в багатьох країнах світу обмежувало можливості для нових інвестицій.

Ці фактори негативно вплинули на два ключових компоненти ПІІ. Обсяг угод міжнародного проектного фінансування у 2022 році скоротився на 25 %. Це свідчить про те, що стало складніше залучати кошти для великих інфраструктурних та інших проектів. Кількість та обсяг міжнародних МЗП також знизилися на 4 %. Це може бути ознакою того, що компанії стали більш обережними у своїх інвестиційних рішеннях та уникають ризикованих транскордонних угод.

Незважаючи на ці виклики, деякі галузі все ж таки продемонстрували стійкість до глобальних потрясінь. До них належать, наприклад, сектори інформаційних технологій та охорони здоров'я.

У 2022 році обсяг міжнародних угод проектного фінансування скоротився на 25 %, а операції міжнародних злиттів і поглинань зменшилися на 4 %. У 2023 році глобальна ситуація для міжнародного бізнесу та інвестицій лишається важкою. Хоча економічні труднощі, які вплинули на інвестиційні тенденції у 2022 році, трохи послабшали, вони не зникли. Геополітична

напруженість залишається на високому рівні. Недавні турбулентності у фінансовому секторі посилили невпевненість серед інвесторів. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) прогнозує, що негативний тиск на глобальні прямі іноземні інвестиції продовжиться у 2023 році. Попередні дані за перший квартал 2023 року свідчать про повільний розвиток міжнародного проєктного фінансування та злиттів і поглинань.

У 2022 році спостерігалось обнадійливе зростання міжнародних інвестицій у сектори, пов'язані з Цілями сталого розвитку (ЦСР). Цей імпульс призвів до збільшення кількості проєктів в інфраструктурі, енергетиці, водопостачанні, санітарії та гігієні (ВСТ), агропродовольчому комплексі (АПК), охороні здоров'я та освіті.

Однак, порівнюючи з 2015 роком, коли були прийняті ЦСР, загальний прогрес все ще лишається скромним. Аналіз інвестиційних потреб на середині терміну реалізації Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 року свідчить про те, що дефіцит інвестицій у країнах, що розвиваються, у всіх секторах, пов'язаних з ЦСР, зріс з 2,5 трлн дол. США у 2015 році до понад 4 трлн дол. США на рік у наш час. Найбільш значний дефіцит спостерігається в інфраструктурі енергетики, водопостачання та транспорту. Це зростання дефіциту інвестицій викликане двома основними факторами: недоінвестуванням у минулому та новими, додатковими потребами.

Після значного зростання у 2021 році, глобальні потоки ПІІ у 2022 році скоротилися на 24 %, досягнувши 1286 млрд дол. США.

Це значне зниження частково пояснюється виведенням капіталу з Люксембургу телекомунікаційною компанією, яка перевела значні активи до інших країн. Без урахування цієї операції, ПІІ скоротилися на 4 % (рис. 2.2).

Головні країни, де відбулося значне зростання ПІІ, це США та Китай, але приріст також був зафіксований в багатьох інших країнах. Одним з головних факторів, що призвели до збільшення потоків ПІІ, є зростання прибутків від ПІІ в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що досягло піку в 2021 р. Цей приріст прибутків стимулював

більш високі рівні реінвестованих прибутків, що сприяло відновленню. Також було відмічено зростання притоку ПІІ у акціонерний капітал країн ОЕСР на 25 %, що перевищило допандемічний рівень на 4 % і змінило тенденцію до зниження, яка спостерігалася з 2016 р.

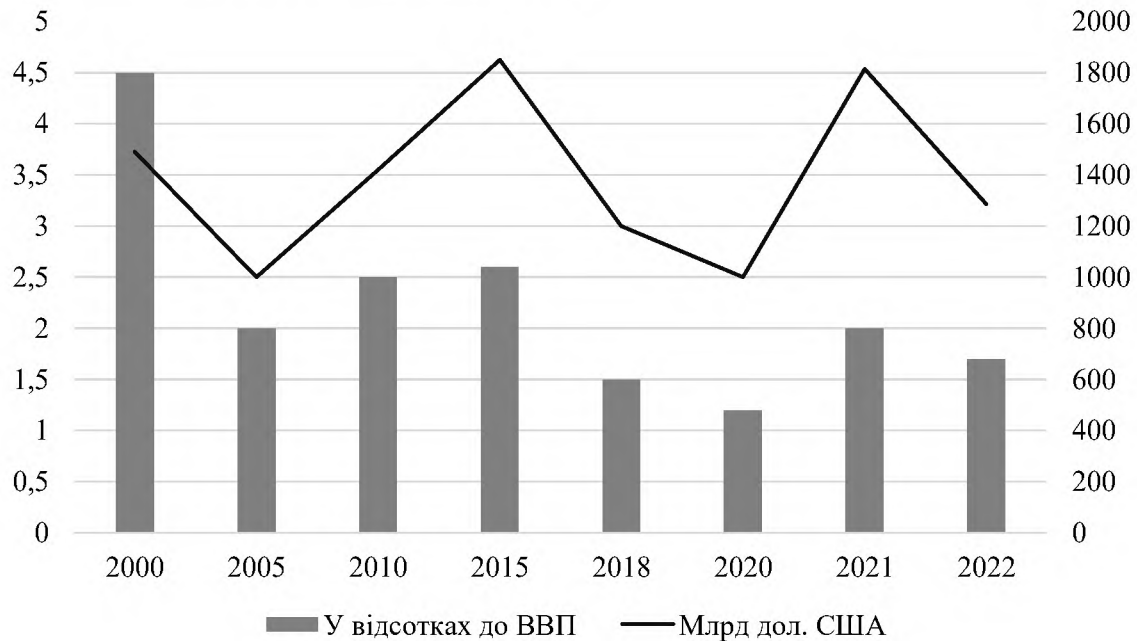

Рис. 2.2. Глобальні потоки ПІІ, 2000-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [26]

Сполучені Штати знову стали найбільшим джерелом ПІІ у 2022 році, лідируючи як за обсягами нових інвестицій «з нуля», так і за міжнародним проектним фінансуванням. За США йдуть: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Індія, Об'єднані Арабські Емірати, Німеччина за показниками нових інвестицій «з нуля». В той же час, лідерами за обсягами угод проектного фінансування стали: Індія, Велика Британія, Іспанія, Бразилія.

Притік ПІІ до країн G20 скоротився на 15 %. У той час, коли в економіках G20 країн-членів ОЕСР вони зросли на 7 %, в економіках G20 країн, які не є членами ОЕСР, вони впали на 38 %. Це в значній мірі пояснюється зменшенням у Китаї та, меншою мірою, в Південній Африці порівняно з піковими рівнями у 2021 році. У той же час, потоки ПІІ до Бразилії зросли на 68 %, досягнувши рекордного за десять років рівня у 85 млрд дол. США, завдяки більшому реінвестуванню прибутків та змінам у

внутрішньофірмовому борзі. Незважаючи на спад припливу ПІІ, у 2022 році США залишилися основним напрямком цього потоку у світі (318 млрд дол. США), за ними йдуть Китай (180 млрд дол. США) і Бразилія (85 млрд дол. США). (рис. 2.3.).

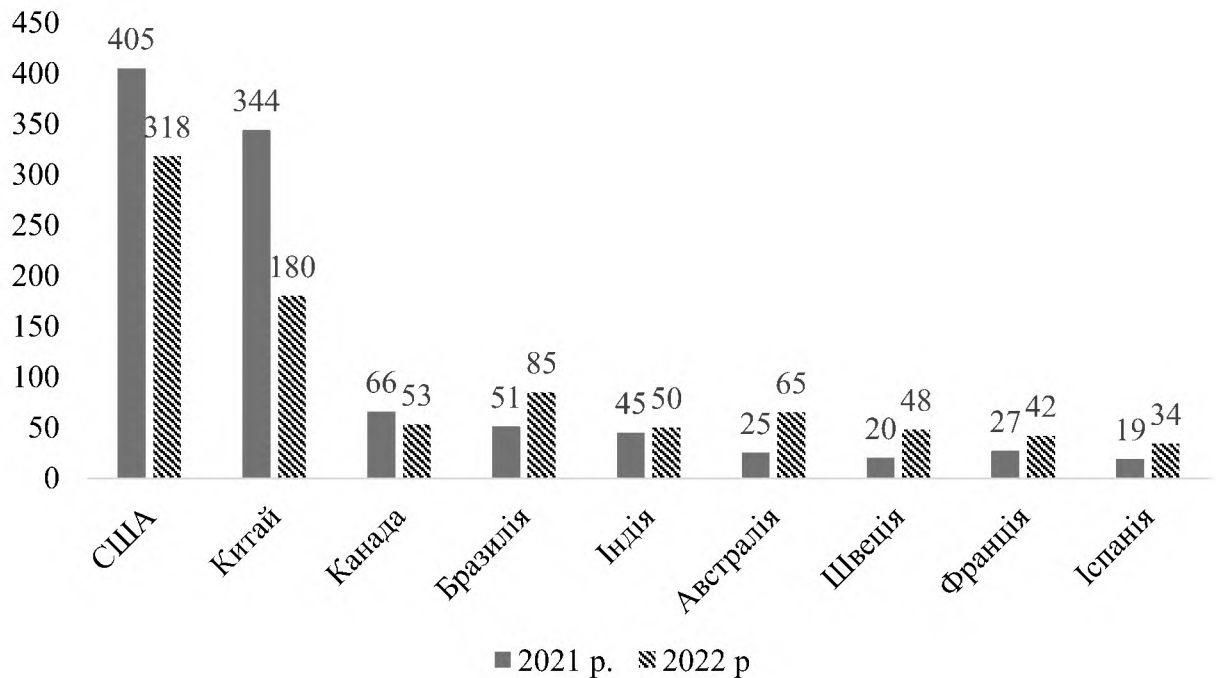

Рис. 2.3. Притік ПІІ в окремі країни (найбільші реципієнти) у 2021-2022 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано автором за даними OECD [26]

У 2022 р. США стали головною країною, куди направлялися ПІІ у всьому світі, прийнявши 318 млрд дол. США. Китай, Канада і Бразилія були наступними найбільшими отримувачами ПІІ. Зокрема, Китай прийняв 180 млрд дол. США, Бразилія – 85 млрд дол. США., Канада – 53 млрд дол. США.

Порівняно з минулим періодом, відтік прямих іноземних інвестицій з країн ОЕСР скоротився на 14 % до 1067 млрд дол. США., проте збільшився на 9 %, якщо не враховувати останні тенденції в Люксембурзі. Головним чином це зростання зумовлене рекордно високим відтоком інвестицій з Австралії. Серед інших країн, що сприяли зростанню, – Швеція та Велика Британія, головним чином через рух внутрішньофірмової заборгованості, а також Іспанія, яка зафіксувала від’ємний відтік у 2021 році. Загалом відтік з країн

ЄС-27, за винятком Люксембургу, зменшився на 7 %, заглиблення цього спаду в значній мірі сприяло виведення інвестицій з Ірландії.

У 2022 році відтік прямих іноземних інвестицій з країн G20 збільшився на 5 %. Проте, якщо розглядати країни G20, що входять до ОЕСР, відтік збільшився на 16 %, тоді як з країн G20, що не входять до ОЕСР, він зменшився на 28 %. У 2022 році США з показником 403 млрд дол. США залишалися основним джерелом відтоку прямих іноземних інвестицій у світі, за ними йшла Японія (179 млрд дол. США) і Китай (159 млрд дол. США).

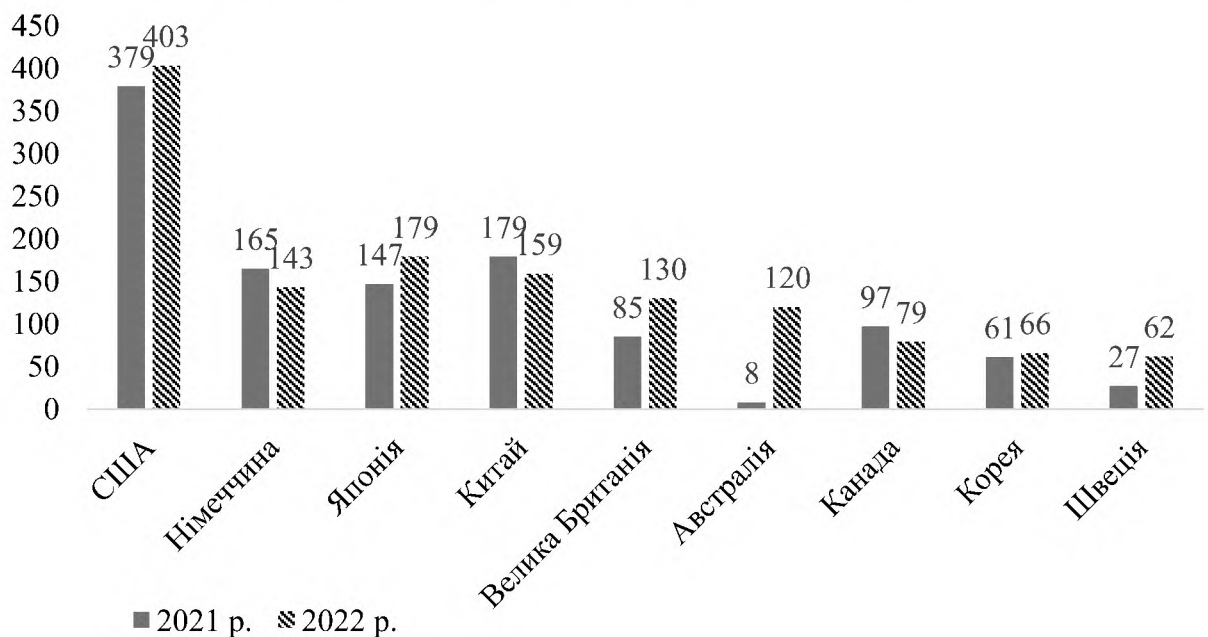

Рис. 2.4. Відтік ПІІ з окремих країн (найбільших інвесторів), 2021-2022 рр. (млрд дол. США)

Джерело: побудовано автором за даними OECD [26]

У 2021 р. США були основним джерелом відтоку ПІІ в усьому світі, причому відтік сягнув 434 млрд дол. США через високий рівень реінвестування прибутків. Серед інших найбільших джерел – Німеччина, Японія, Китай і Велика Британія, кожна з яких зафіксувала відтік понад 100 млрд дол. США.

Потоки акціонерного капіталу тісно пов'язані з новими інвестиціями, незалежно від того, чи здійснюються вони через транскордонні злиття та поглинання, інвестиції «з нуля» або виведення капіталу прямими іноземними

інвесторами. У 2022 році вартість транскордонних злиттів та поглинань зросла, що зумовлено кількома великими угодами: злиття американської інвестиційної компанії Altimeter з технологічною компанією Grab Holdings з Сінгапуру; об'єднання канадської залізничної компанії Canadian Pacific з американською Kansas City Southern у транспортному секторі; придбання ірландською компанією AerCap, що надає послуги з лізингу повітряних суден, американського підрозділу GE Capital Aviation Services.

Річні коливання між великими інвестиційними та деінвестиційними операціями, що здійснюються інвесторами та інвестованими компаніями в Ірландії, Люксембурзі, Нідерландах, Швейцарії та/або Великій Британії, значно вплинули на динаміку притоку та відтоку акціонерного капіталу в країнах ОЕСР протягом останніх років. Це, в свою чергу, мало наслідки для глобальних тенденцій ПІІ. Загалом, у 2022 році приплив ПІІ до країн ОЕСР знизився до від'ємного рівня, а відтік капіталу впав нижче допандемічного рівня. На ці тенденції значно вплинуло виведення капіталу телекомунікаційною компанією БНП, що працює в Люксембурзі, після переведення значних активів до інших країн у четвертому кварталі 2022 року. Внаслідок цього, Люксембург зафіксував у цьому кварталі значні від'ємні рівні притоку та відтоку капіталу (-286 млрд доларів США та -238 млрд доларів США відповідно).

Потік акціонерного капіталу до країн ОЕСР, за винятком вищезгаданих, зменшився на 7% у порівнянні з 2021 роком, що можливо відображає сповільнення активності у сфері злиттів та поглинань через ряд макроекономічних викликів та тривоги щодо можливої рецесії. Німеччина та США отримали менші потоки акціонерного капіталу: перша – через деінвестиції, а друга – через знижену активність у сфері злиття та поглинань порівняно з піковими рівнями 2021 року. Загалом у 2022 році США, з обсягом 110 млрд дол. США, стали основним реципієнтом потоків акціонерного капіталу в країнах ОЕСР, за ними йшли Велика Британія (47 млрд дол. США) та Франція (47 млрд дол. США).

Згідно з даними Financial Times про інвестиції в проекти за участю іноземного капіталу (ПІІ), після пандемії COVID-19 у деяких країнах світу спостерігається зростання зелених інвестицій (GI). У 2022 році капітальні витрати у країнах із розвинутою економікою (РЕ) зросли на 37 %, тоді як у країнах із перехідною економікою (СНД) вони збільшилися на 110 %.

Інвестиції у міжнародне проектне фінансування в розвинені країни зменшилися на 14 %, досягнувши 665 млрд дол. США. Це падіння частково пояснюється разовими угодами та фінансовими потоками, але також свідчить про нову активність в інвестуванні у нові проекти. Хоча загальний обсяг ПІІ зменшився, кількість нових оголошених проектів зросла на 10 % (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка типів ПІІ за економічними групами, 2021-2022 рр.

Група країн	Тип ПІІ	Вартість (млрд дол.)		Темпи зростання, %	Кількість		Темпи зростання, %
		2021	2022		2021	2022	
Країни з розвинутою економікою	Зелені проекти	465	639	37	10342	10790	4
	Міжнародне проектне фінансування	774	665	-14	1413	1549	10
	Транскордонні злиття та поглинання	624	599	-4	7610	6710	-12
Країни з економікою, що розвивається	Зелені проекти	274	573	110	4976	6808	37
	Міжнародне проектне фінансування	609	379	-38	970	1015	5
	Транскордонні злиття та поглинання	113	107	-5	961	1053	10

Джерело: розраховано автором за даними OECD [26]

ПІІ в країни, що розвиваються, зменшилися на 38 %, і становили на рівні 379 млрд дол. США. При цьому кількість нових оголошених проектів зросла на 5 %. Значна частина проектів припадає на мегапроекти у галузі відновлюваної енергетики.

Розвинені країни зіштовхнулися зі спадом ПІІ у 2022 році, що частково пояснюється нестабільністю на фінансових ринках та закінченням програм

стимулювання. Проте, волатильність потоків ПІІ на цих ринках також суттєво вплинула на загальні показники.

У Європі коливання у ключових країнах-транзитерах, а також значне виведення капіталу телекомунікаційною компанією з Люксембургу, негативно вплинули на загальний обсяг ПІІ. У США притоки скоротилися на 26 %, частково через вдвічі меншу вартість транскордонних угод злиття та поглинання.

На противагу цьому, ПІІ до країн, що розвиваються, зросли. Притоки до країн Азії, що розвиваються, залишилися на рівні 662 млрд дол. США. У країнах Латинської Америки та Карибського басейну вони підскочили на 51% до рекордних 208 млрд дол. США. Натомість притоки до Африки впали на 44 % після аномального піку в 2021 році, спричиненого масштабною корпоративною реорганізацією в Південній Африці.

Більше двох третин ПІІ у світі надходять до країн, що розвиваються, що свідчить про значне зростання з 60 % у 2021 році. Ця тенденція підкреслює зростаючу важливість цих країн як двигунів глобального економічного зростання. Однак наслідки багатомісних криз, таких як продовольча та енергетична, а також фінансові та боргові труднощі, непропорційно вплинули на інвестиційні потоки до найбільш розвинених країн. Внаслідок цього потоки ПІІ до найменш розвинених країн (НРС) скоротилися на 16%, і на них тепер припадає лише 2% світового обсягу ПІІ.

Це підкреслює необхідність термінових та цілеспрямованих зусиль з боку міжнародної спільноти, спрямованих на підтримку інвестицій у НРС та на допомогу їм у подоланні поточних проблем. Збільшення інвестицій у ці країни має вирішальне значення для їхнього сталого розвитку та для того, щоб не дати їм відстати у світовій економіці.

ПІІ відіграють ключову роль у стимулюванні економічного зростання та розвитку країн, що розвиваються. Їх вважають одним із найбажаніших видів капіталовкладень, адже вони відкривають двері до реалізації масштабних проектів, які інакше були б неможливими.

ПІІ часто супроводжуються передачею нових технологій та практичного корпоративного управління. Іноземні компанії, які складають капітал в інших країнах, можуть вносити свої знання, досвід і технології, що сприяє модернізації галузей та підвищенню ефективності виробництва. Іноземні інвестори можуть вести співпрацю з місцевими підприємствами, що сприяють обміну знаннями та розширенню міжнародного бізнесу.

У цілому, ПІІ відіграють значну роль у розвитку економік, що розвиваються, таких як Україна. Їх вплив може бути багатограним, стимулюючи економічне зростання, підвищуючи конкурентоспроможність та надаючи доступ до нових технологій та знань. У цьому тексті ми проаналізуємо динаміку ПІІ в Україні протягом останніх 10 років, щоб оцінити їх вплив на українську економіку (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Прямі іноземні інвестиції в Україні 2013-2023 рр., млн дол. США

Роки	ПІІ в Україну	ПІІ з України	Сальдо	Зміна, % до попереднього року
2013	4499	420	+4079	-
2014	410	111	+299	-92,7
2015	-458	-51	-407	-236,1
2016	3810	16	+3794	+1032,2
2017	3692	8	+3684	-2,9
2018	4455	-5	+4460	+21,1
2019	5860	648	+5212	+16,9
2020	-868	82	-950	-118,2
2021	6687	-198	+6885	+824,7
2022	838	344	+494	-92
2023	4247	42	+4205	+575,0

Джерело: розраховано автором за даними Національного банку України [11]

За даними Національного банку України, протягом 2014-2023 рр. обсяг ПІІ в Україну загалом демонстрував мінливу тенденцію. Після пікового значення у 2014 році (17,7 млрд дол. США) спостерігалось зниження до 2016 року (4,3 млрд дол. США) через військову агресію Росії та погіршення макроекономічної ситуації. Проте з 2017 року розпочалося поступове зростання, яке, хоча й не без тимчасових коливань, тривало до початку

повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Максимальне значення ПІІ в Україну спостерігаємо у 2021 р. – 6687 млн дол. США, при цьому сальдо становило – 6885 млн дол. США. Максимальне значення показника ПІІ з України спостерігалось в 2019 р. – 648 млн дол. США.

Індекс інвестиційної привабливості України, який розраховує Європейська Бізнес Асоціація, у другій половині 2022 року відновився до 2,48 балів (з 5 можливих), що співставно зі значеннями 2020 року під час активної фази пандемії COVID-19. Однак в 2023 р. значення цього показника дещо знизилася, зокрема до 2,44 балів.

За рейтингом Doing Business Світового банку, Україна посіла 72 місце серед 190 країн за сприятливістю у веденні бізнесу у 2020 році. Є потреба в поліпшенні інвестиційного клімату, сприянні лібералізації податкової системи, незалежності влади від комерційних інтересів та боротьбі з корупцією у державних установах, зокрема в судах. Тільки тоді можуть виникнути можливості для створення нових підприємств, робочих місць, збільшення ВВП та зростання податкових надходжень до бюджету.

Таблиця 2.8

Основні країни-інвестори в Україну, 2022 р.

Країна	млн дол. США
1. Кіпр	16877
2. Нідерланди	9942
3. Швейцарія	2600
4. Німеччина	2534
5. Велика Британія	2447
6. Австралія	1632
7. Люксембург	1257
8. Франція	1122
<i>Усього іноземних інвестицій</i>	50987

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства економіки України [10]

Згідно з даними Національного банку України, Кіпр є найбільшим іноземним інвестором в Україні, з компаніями, зареєстрованими в цій країні, які інвестували в Україну 16877 млн дол. США. Нідерланди розташовуються на другому місці з обсягом інвестицій в 9942 млн дол. США, а Швейцарія на третьому місці – 2600 млн дол. США. Крім перелічених країн, значні

інвестиції в Україну вкладають також Велика Британія, Німеччина, Франція США, та інші країни.

Згідно з даними Міністерства економіки України, провідними сферами за обсягами освоєння капітальних інвестицій в 2022 році залишаються: промисловість – 30,8 %, сільське, лісове та рибне господарство – 12,6 %, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 12,1 %, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 9,0 %, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 8,9 %, будівництво – 8,0 %, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 4,3 %, інформація та телекомунікації – 4,1 %, операції з нерухомим майном – 3,5 %.

Для стимулювання притоку стратегічних інвесторів, підвищення інвестиційної привабливості, створення нових високооплачуваних робочих місць та підвищення конкурентоспроможності економіки, був прийнятий Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні».

Основною метою цього Закону є сприяння залученню зовнішніх та внутрішніх інвестицій шляхом спрощення вимог до інвестиційних проектів зі значними інвестиціями та удосконалення форм державної підтримки для їх реалізації. Це створить сприятливі умови для приваблення більшого кола інвесторів та збільшить кількість інвестиційних проектів зі значними інвестиціями, сприяючи при цьому розвитку регіонів, де вони будуть реалізовуватися.

Отже, Україна володіє значним потенціалом для збільшення і залучення прямих іноземних інвестицій у свою економіку. Країна продовжує проводити широкий спектр реформ, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату, спрощення бізнес-процесів, боротьбу з корупцією та зміцнення правової держави. Посилення політичної стабільності також сприятиме залученню більшого обсягу прямих іноземних інвестицій.

2.3. ТНК в процесах інноваційного розвитку світової економіки

ТНК відіграють значну роль у світових інноваційних процесах, стимулюючи економічне зростання та технологічний прогрес. Їхні масштабні інвестиції в дослідження та розробки, розширення на нові ринки та співпраця з науковими інституціями роблять ТНК ключовими гравцями в інноваційному розвитку.

Інвестиції в кібербезпеку у 2023 році впали до 1,3 млрд дол. США, що значно нижче рекордних 4,4 млрд дол. США, залучених у 2021 році. Це значне зниження свідчить про загальне уповільнення темпів інвестування в технологічний сектор, а також про зміну настроїв інвесторів щодо кібербезпеки.

Активність інвесторів була особливо низькою у другій половині 2023 року. Найбільшою угодою другого півріччя стало залучення 100 млн дол. США американською компанією, що розробляє платформу безпеки на основі штучного інтелекту. Це значно контрастує з першим півріччям, коли було укладено кілька значних угод, таких як: Resilience залучила 493 млн дол. США від французького венчурного інвестора; Ledger, провайдер безпеки цифрових активів, отримав 250 млн дол. США.

Перше півріччя 2023 року було неоднозначним для інвестицій у кібербезпеку. З одного боку, спостерігалось значне зниження загальних обсягів інвестицій, з іншого боку, певні сегменти ринку продемонстрували стійке зростання (рис. 2.5).

Хоча загальний обсяг інвестицій у кібербезпеку в другому півріччі 2023 року був нижчим, ніж у першому, інтерес до рішень на основі штучного інтелекту (ШІ) у цій сфері продовжував зростати. Це пов'язано з тим, що компанії та фахівці з кібербезпеки все частіше шукають способи використання ШІ для покращення кібербезпеки.

Великі технологічні компанії активно впроваджують рішення для кібербезпеки на основі ШІ. Наприклад, Microsoft оголосила про програму

раннього доступу до свого нового Microsoft Security Copilot, який описується як «генеративний цифровий помічник для команд з питань безпеки, орієнтований на ШІ».

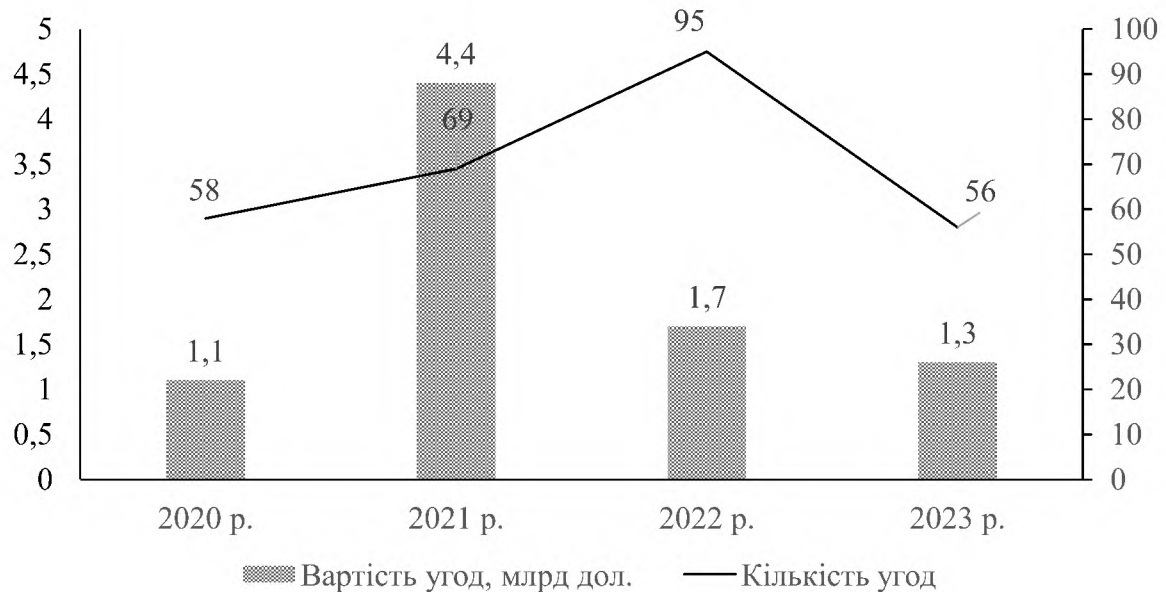

Рис. 2.5. Загальна глобальна фінансова активність у сфері кібербезпеки у 2020-2023 роках

Джерело: побудовано автором за даними ЮНКТАД [34]

Безпека коду стає все більш важливою для компаній, оскільки вони прискорюють розробку програмного забезпечення за допомогою генеративних моделей ШІ та великих мовних моделей (LLM). Швидкість кодування та складність середовища загроз роблять автоматизацію та інтеграцію політик безпеки в процес розробки коду критично важливими. Розвідка загроз також стає все більш важливою для компаній, оскільки середовище кіберзагроз стає все більш складним. Розвідка загроз може допомогти компаніям виявити нові загрози та прийняти проактивні заходи для захисту своїх систем.

Інвестори все більше цікавляться рішеннями з безпеки коду та розвідки загроз. Це пов'язано з тим, що ці рішення можуть допомогти компаніям захистити свої системи від кібератак, що може призвести до значних

фінансових втрат.

Очікується, що в 2024 році кібербезпека залишатиметься одним із найважливіших пріоритетів для підприємств та організацій. Зростаюча складність кібератак та нові виклики, пов'язані зі ШІ та хмарними технологіями, роблять інвестиції в кібербезпеку більш важливими, ніж будь-коли раніше.

Ось деякі ключові тренди кібербезпеки, на які варто звернути увагу в 2024 році:

1. Стрімке зростання використання ШІ в кібербезпеці: ШІ використовується для посилення організаційних рішень з кібербезпеки, таких як автоматизація завдань з реагування на інциденти та аналіз даних про загрози. ШІ також використовується для забезпечення цілісності даних, що використовуються ШІ-моделями та рішеннями організацій.

2. Зростання інвестицій у платформи та автоматизацію розвідки загроз: підприємства інвестують у платформи розвідки загроз, які допомагають їм збирати та аналізувати дані про загрози з різних джерел. Автоматизація розвідки загроз використовується для зменшення часу та ресурсів, необхідних для виявлення та реагування на кібератаки.

3. Посилення уваги до платформ MXDR: платформи MXDR (Extended Detection and Response) об'єднують можливості кібербезпеки з декількох джерел, таких як мережева безпека, кінцева точка безпеки та безпека хмари. Це дає організаціям більш цілісний погляд на їх кібербезпеку та полегшує реагування на кібератаки.

4. Зростання інтересу до надійних хмарних ідентифікаційних платформ: організації все частіше використовують хмарні технології, що робить важливим для них мати надійні хмарні платформи ідентифікації. Ці платформи допомагають контролювати доступ до хмарних ресурсів та захищати їх від несанкціонованого доступу.

5. Консолідація ринку кібербезпеки: очікується, що великі технологічні гіганти та платформні гравці продовжуватимуть купувати менші стартапи в

сфері кібербезпеки. Це робиться для інтеграції нішевих рішень цих стартапів у власні платформи кібербезпеки.

Ці тренди свідчать про те, що кібербезпека залишатиметься динамічною та постійно розвиваючою сферою. Підприємствам та організаціям важливо бути в курсі цих трендів та інвестувати в рішення з кібербезпеки, які допоможуть їм захистити свої дані та системи від кібератак.

Інвестиції у криптовалюту та блокчейн у 2023 році значно скоротилися порівняно з 2022 роком. За даними PitchBook, загальний обсяг інвестицій у цю сферу впав з понад 24 млрд дол. США у 2022 році до менш ніж 8 млрд дол. США у 2023 році. Кількість угод також значно зменшилася, з 2058 у 2022 році до 1104 у 2023 році (рис. 2.6).

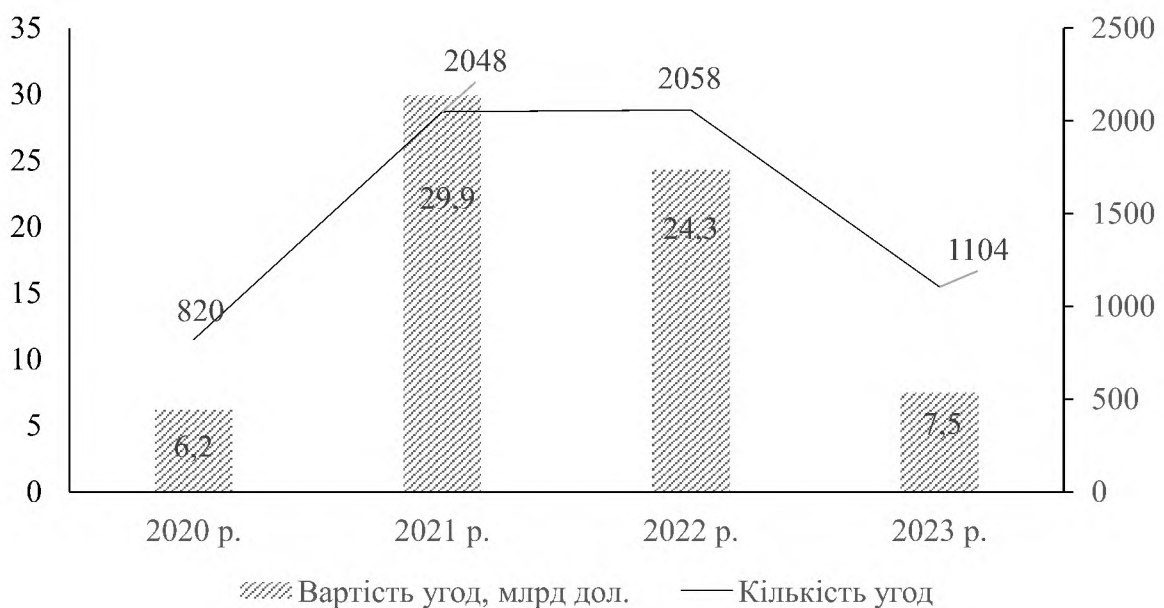

Рис. 2.6. Загальна глобальна фінансова активність у сфері блокчейну та криптовалюту 2020-2023 роках

Джерело: побудовано автором за даними [32]

Незважаючи на цей спад, у 2023 році все ще відбулися деякі значні інвестиції у криптовалюту та блокчейн. Найбільші угоди включали: 400 млн венчурного капіталу, залучені платформою для торгівлі цифровими активами з ОАЕ Naqdx; 110 млн дол. США венчурного капіталу, залучені британською

платформою blockchain.com.; 100 млн дол. США, залучені американською компанією зі зберігання криптовалют BitGo. Ці інвестиції свідчать про те, що деякі інвестори все ще вірять у довгостроковий потенціал криптовалюти та блокчейну. Однак загальний тренд свідчить про те, що інвестори стали більш обережними щодо цієї сфери, і їм знадобиться більше часу, щоб довіритися їй знову.

Незважаючи на поточне затишся в індустрії, існує низка позитивних індикаторів, які свідчать про те, що значний інтерес до криптовалюти та блокчейну зберігається з боку регуляторів, фінансових установ та інших організацій. Це особливо актуально для регіонів ASPAC та EMEA. Хоча макроекономічні умови наразі складні, очікується, що фінансування криптовалютних та блокчейн-проектів зросте в 2024 році, коли економіка покращиться. Це може призвести до нового буму інновацій та прийняття.

Загалом, 2024 рік може стати значущим роком для криптовалюти та блокчейну. Незважаючи на виклики, існує багато причин для оптимізму щодо майбутнього цієї індустрії.

2023 рік став знаменним для інвестицій в екологічні та соціальні проекти (ESG), адже обсяг вкладень у сектор сягнув 2,3 млрд дол. США, що робить його другим за величиною за всю історію спостережень. Цей показник поступається лише рекордному 3,7 млрд дол. США, залученим у 2021 році.

Зростання інтересу до ESG обумовлене низкою факторів:

- зростаючі зобов'язання щодо досягнення нульового рівня викидів. Уряди та компанії по всьому світу беруть на себе амбітні цілі щодо скорочення викидів парникових газів, що стимулює попит на ESG-рішення;

- впровадження нових регуляторних норм. Регуляторні зміни, спрямовані на сприяння стійкому розвитку, також сприяють зростанню інвестицій в ESG;

- зростаюча усвідомленість інвесторів. Інвестори все більше усвідомлюють важливість ESG і шукають можливості вкласти кошти в екологічно та соціально відповідальні компанії.

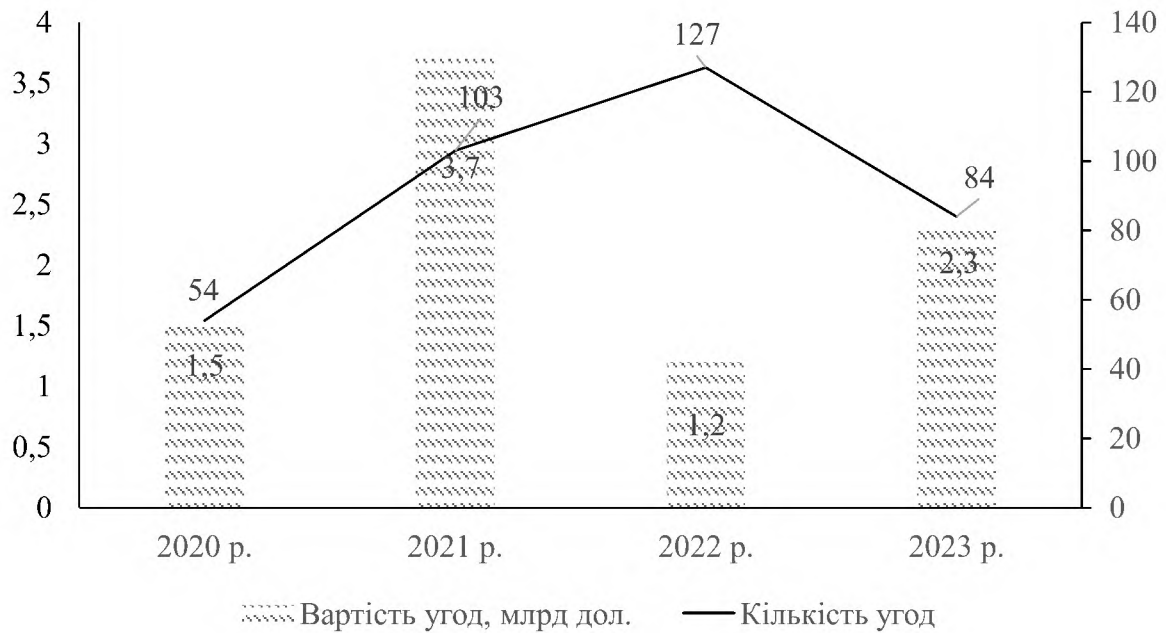

Рис. 2.7. Загальна глобальна фінансова активність у сфері інвестицій в екологічні та соціальні проекти (ESG) 2020-2023 роках

Джерело: побудовано автором за даними ЮНКТАД [34]

Загалом, 2023 рік став свідченням стійкого зростання інвестицій в ESG. Цей тренд очікується на збереження у 2024 році, адже все більше урядів, компаній та інвесторів визнають важливість ESG.

Україна має індекс інноваційності 46,4, що трохи вище за світовий середній (45,2). Цей показник робить нашу країну абсолютним лідером серед країн з низьким рівнем доходу (lower middle).

Важливо зазначити, що Україна випереджає майже всі країни з доходом вище середнього (upper middle). Нашій країні поступаються лише Малайзія та Таїланд з незначним відривом, а також більшість країн з високим рівнем доходу.

Іноземні компанії, які вже мали виробничі потужності в Україні до початку повномасштабної війни, стали основними інвесторами в корпоративному секторі протягом 2022-2023 років. До таких компаній належать Carlsberg, Cersanit, Kronospan, Laude, Nestle, Phillip Morris та Velux. Ці міжнародні корпорації переважно спрямовували свої інвестиції на

релокацію виробництва, ремонт пошкоджених об'єктів та соціальні проєкти. Більшість з них скористалися (і продовжують користуватися) послугами UkraineInvest – Офісу з залучення та підтримки інвестицій.

Крім того, низка інших компаній оголосили про плани реінвестувати кошти в Україну з метою підтримки своїх активів. До них належать ArcelorMittal, Bayer, CRH, Fixit, Kingspan, Onur Group та Unilever.

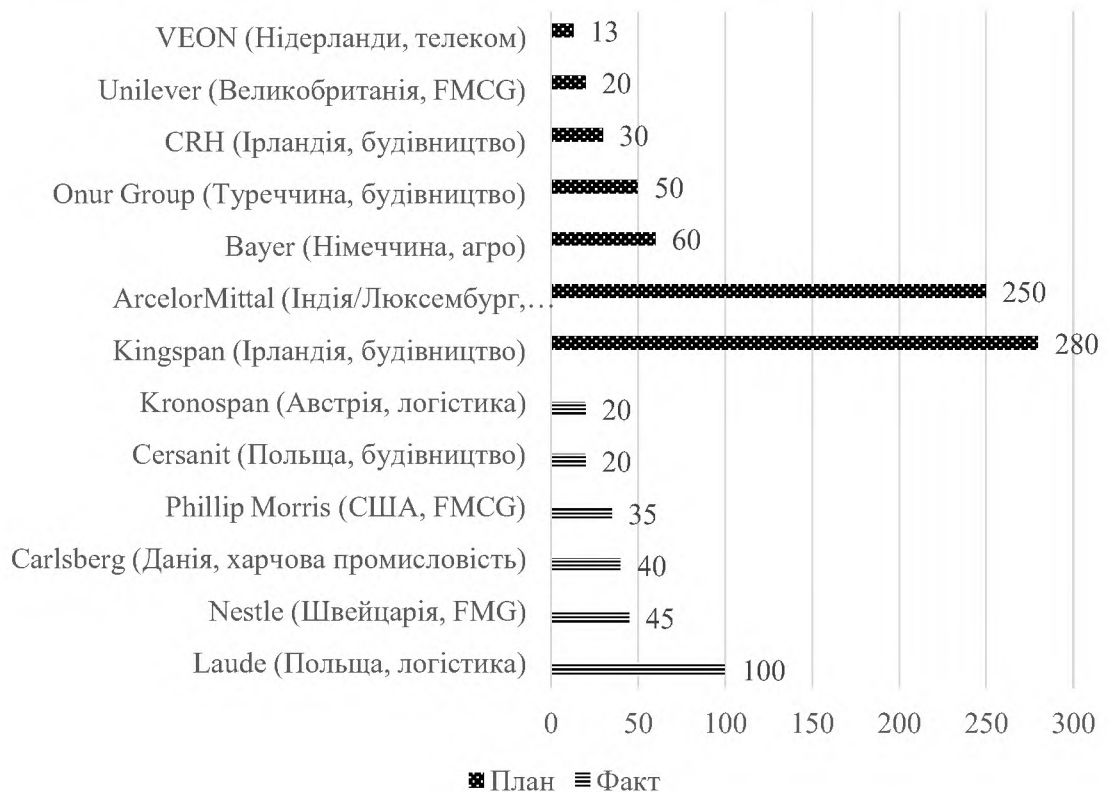

Рис. 2.8. Реінвестиції в Україні від початку воєнного стану, млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [21]

Незважаючи на війну, український венчурний ринок демонструє ознаки пожвавлення. Зростає зацікавленість інвесторів у вітчизняних стартапах та інноваційних компаніях, що відкривають нові можливості для розвитку.

Серед пріоритетних напрямків інвестування:

- війна стимулювала розвиток технологій в оборонній сфері, роблячи їх надзвичайно цікавими для інвесторів;

- психологічна підтримка та оздоровлення населення стають дедалі більш актуальними, що робить інвестиції в дані сфери перспективними;

- знешкодження вибухонебезпечних предметів набуває пріоритетного значення, відкриваючи можливості для інноваційних рішень;
- медичні технології завжди користувалися попитом, а в умовах війни їхнє значення зростає ще більше;
- розвиток сільського господарства залишається одним із ключових факторів економічного відновлення, роблячи інвестиції в агротехнології вигідними.

Інвесторів приваблює не лише високий потенціал зростання українських компаній, але й можливість їхнього виходу на міжнародні ринки. Отже, попри складну ситуацію, український венчурний ринок має всі шанси на успішне відновлення та подальший розвиток, відкриваючи нові горизонти для інвесторів та вітчизняних підприємців.

Україна володіє потужним ресурсом, необхідним для стрімкого розвитку – екосистемою талантів і технологій. До неї належать:

- Наявні фахівці: Україна має велику кількість кваліфікованих кадрів з STEM-освітою та досвідом роботи в інноваційних сферах.
- Рівень освіти: українська система освіти робить акцент на STEM-дисциплінах, що забезпечує постійний приплив нових талантів.
- Технологічний розвиток: в Україні динамічно розвивається ІТ-сектор, а також активно впроваджуються нові технології в інших сферах.

Загалом, ТНК відіграють суттєву роль в інноваційному розвитку світової економіки. Їхні інвестиції та діяльність стимулюють технологічний прогрес та економічне зростання. Однак, важливо усвідомлювати й ризики, пов'язані з діяльністю ТНК, та вживати заходів для їх мінімізації. Для України важливо залучати інвестиції ТНК в інноваційну сферу, але водночас розвивати власну інноваційну систему та захищати національні інтереси.

Висновки до розділу 2

1. Домінування американських компаній у світовому рейтингу брендів

залишається суттєвим, а США залишаються лідером у багатьох галузях економіки та бізнесу. Лідируючі позиції Франції, Японії, Китаю та Великої Британії у рейтингу також вказує на глобальний характер економіки та вплив цих країн у світових ринкових умовах.

2. У 2023 році в рейтингу ТОП-200 найбільших компаній України відзначилися такі сфери, як енергетика, агропромисловий комплекс і гірничо-металургійний сектор. Компанії енергетичного сектору очолювали список за обсягом виручки, досягнувши показника у 1,8 трлн грн. Цей зріст на 274 млрд грн порівняно з попереднім роком пов'язаний з девальвацією гривні, зростанням цін на енергоносії та інфляцією.

3. Війна не змінила позиції великого бізнесу в економіці України. Сукупний річний дохід 200 приватних компаній, які увійшли до галузевих списків, склав майже 3 трлн грн, що становить 26 % виручки всього українського бізнесу. З цих 200 компаній, що є лідерами своїх галузей, лише 52 % знизили свій дохід за результатами минулого року, решта змогли зберегти або навіть збільшити своє підприємницькі доходи. 2023 рік став знаковим для українського бізнесу, адже після збитків 2022 року у розмірі 10 млрд грн топ-100 компаній України знову отримали прибуток. За підсумками 2023 року він склав 127 млрд грн. Хоча й до показників 2021 року, коли прибуток перевищив 317 млрд грн, ще далеко, динаміка покращення є очевидною.

4. Потоки акціонерного капіталу тісно пов'язані з новими інвестиціями, незалежно від того, чи здійснюються вони через транскордонні злиття та поглинання, інвестиції «з нуля» або виведення капіталу прямими іноземними інвесторами. У 2022 році вартість транскордонних злиттів та поглинань зросла, що зумовлено кількома великими угодами: злиття американської інвестиційної компанії Altimeter з технологічною компанією Grab Holdings з Сінгапуру; об'єднання канадської залізничної компанії Canadian Pacific з американською Kansas City Southern у транспортному секторі; придбання ірландською компанією AerCap, що надає послуги з лізингу повітряних суден,

американського підрозділу GE Capital Aviation Services.

5. Провідними сферами за обсягами освоєння капітальних інвестицій в Україну в 2022 році залишаються: промисловість – 30,8 %, сільське, лісове та рибне господарство – 12,6 %, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 12,1 %, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 9,0 %, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 8,9 %, будівництво – 8,0 %, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 4,3 %, інформація та телекомунікації – 4,1 %, операції з нерухомим майном – 3,5 %.

6. Україна має індекс інноваційності 46,4, що трохи вище за світовий середній (45,2). Цей показник робить нашу країну абсолютним лідером серед країн з низьким рівнем доходу (lower middle). Важливо зазначити, що Україна випереджає майже всі країни з доходом вище середнього (upper middle). Нашій країні поступаються лише Малайзія та Таїланд з незначним відривом, а також більшість країн з високим рівнем доходу.

ВИСНОВКИ

1. Світова економіка спирається на транснаціоналізацію, що є рушійною силою глобалізації. Цей процес характеризується розширенням впливу ТНК та переміщенням капіталу, товарів, послуг та технологій за кордони. Діяльність ТНК, як координаторів глобальних мереж виробництва, постачання та розподілу, об'єднує світову економіку.

2. ПІ слугують основним сполучником, що пов'язує ТНК з їхніми зарубіжними філіями. Ці інвестиції можуть включати вкладення капіталу, реінвестування доходів та кредитування. ТНК можуть створювати нові підприємства, купувати вже існуючі компанії або володіти активами зарубіжних філій. Залежно від частки участі ТНК, зарубіжні філії класифікуються як залежні, дочірні або некорпоративні. ПІ відіграють значну роль у глобалізації, стимулюючи економічне зростання та трансфер технологій.

3. Усі великі компанії світу, які увійшли до рейтингу The Global 2000, у 2023 р. разом продали товарів і послуг на суму 50,8 трлн дол. США, прибуток склав 4,4 трлн дол. США. Загальні активи цих компаній становлять 231 трлн дол. США, а ринкова капіталізація – 74 трлн дол. США. У рейтингу The Global 2000 представлені найбільші компанії з 58 країн світу. США займають перше місце у рейтингу з 611 компаніями, а Китай посідає друге місце з 346 компаніями Global 2000.

4. Американська компанія Amazon очолила рейтинг «500 найвпливовіших брендів світу», від дослідницької компанії World Brand Lab, при цьому вартість бренду становила 299,3 млрд дол. США. На другій сходинці в рейтингу Apple (297,5 млрд дол. США), третє місце у Google (281,4 млрд доларів США), які в попередніх роках очолювали список. У десятку найцінніших брендів також увійшли Microsoft (191,6 млрд дол. США), Walmart (113,8 млрд дол. США), Samsung Group (99,7 млрд дол. США), ICBC (69,5 млрд дол. США), Verizon (67,4 млрд доларів США), Tesla (66,2 млрд дол.

США) та TikTok/Douyin (65,7 млрд дол. США).

5. Основними лідерами за рейтингом Top 50 Global Retailers в 2023 р. серед світових ритейлерів за виручкою і міжнародним доходом є Walmart, Amazon, Schwarz Group, Aldi та Costco. Amazon, зокрема, розширює свої логістичні послуги та має стабільно високі результати у хмарному середовищі. Walmart продовжує займати лідерські позиції завдяки своїй стратегії та інноваціям у сфері електронної торгівлі та програмам лояльності. Schwarz Group успішно продовжує своє лідерство на ринку роздрібною торгівлі в Європі, завдяки мережам магазинів Lidl і Kaufland.

6. В 2023 р. рейтинг ТОП-200 найбільших компаній України за обсягами доходу очолив ТОВ «АТБ-Маркет», яка є ключовою компанією найбільшої мережі супермаркетів в Україні. У 2023 році виторг компанії склав 181,1 млрд грн. Друге місце займає компанія ТОВ «Д.Трейдінг» з доходом у 165,7 млрд грн. На третій позиції знаходиться ДП НАЕК «Енергоатом» з доходом у розмірі 153,8 млрд грн. Сукупний річний дохід 200 приватних компаній, які увійшли до галузевих списків, склав майже 3 трлн грн, що становить 26 % виручки всього українського бізнесу.

7. Глобальні потоки ПІІ у 2022 році скоротилися на 24%, порівняно з 2021 р., досягнувши 1286 млрд дол. США. Головні країни, де відбулося значне зростання ПІІ, це США та Китай. США знову стали найбільшим джерелом ПІІ у 2022 році, лідируючи як за обсягами нових інвестицій «з нуля», так і за міжнародним проектним фінансуванням. За США йдуть: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Індія, Об'єднані Арабські Емірати, Німеччина за показниками нових інвестицій «з нуля». В той же час, лідерами за обсягами угод проектного фінансування стали: Індія, Велика Британія, Іспанія, Бразилія.

8. У 2022 р. США стали головною країною, куди направлялися ПІІ у всьому світі, прийнявши 318 млрд дол. США. Китай, Канада і Бразилія були наступними найбільшими отримувачами ПІІ. Зокрема, Китай прийняв 180 млрд дол. США, Бразилія – 85 млрд. дол. США., Канада – 53 млрд дол. США.

9. За даними Національного банку України, протягом 2014-2023 рр. обсяг ПІІ в Україну загалом демонстрував мінливу тенденцію. Після пікового значення у 2014 році (17,7 млрд дол. США) спостерігалось зниження до 2016 року (4,3 млрд дол. США) через військову агресію Росії та погіршення макроекономічної ситуації. Проте з 2017 року розпочалося поступове зростання, яке, хоча й не без тимчасових коливань, тривало до початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Максимальне значення ПІІ в Україну спостерігаємо у 2021 р. – 6687 млн дол. США. Максимальне значення показника ПІІ з України спостерігалось в 2019 р. – 648 млн дол. США.

10. За даними Національного банку України, Кіпр є найбільшим іноземним інвестором в Україні, з компаніями, зареєстрованими в цій країні, які інвестували в Україну 16877 млн дол. США. Нідерланди розташовуються на другому місці з обсягом інвестицій в 9942 млн дол. США, а Швейцарія на третьому місці – 2600 млн дол. США.

11. ТНК відіграють значну роль у світових інноваційних процесах, стимулюючи економічне зростання та технологічний прогрес. Інвестиції в кібербезпеку у 2023 році впали до 1,3 млрд дол. США, що значно нижче рекордних 4,4 млрд дол. США, залучених у 2021 році. Це значне зниження свідчить про загальне уповільнення темпів інвестування в технологічний сектор, а також про зміну настроїв інвесторів щодо кібербезпеки. Великі технологічні компанії активно впроваджують рішення для кібербезпеки на основі ШІ. Прогнозується, що в 2024 році кібербезпека залишатиметься одним із найважливіших пріоритетів для підприємств та організацій. Зростаюча складність кібератак та нові виклики, пов'язані зі ШІ та хмарними технологіями, роблять інвестиції в кібербезпеку більш важливими, ніж будь-коли раніше.

12. Інвестиції у криптовалюту та блокчейн у 2023 році значно скоротилися порівняно з 2022 роком. Загальний обсяг інвестицій у цю сферу впав з понад 24 млрд дол. США у 2022 році до менш ніж 8 млрд дол. США у 2023 році. Кількість угод також значно зменшилася, з 2058 у 2022 році до 1104

у 2023 році. Незважаючи на поточне затишшя в індустрії, існує низка позитивних індикаторів, які свідчать про те, що значний інтерес до криптовалюти та блокчейну зберігається з боку регуляторів, фінансових установ та інших організацій.

13. 2023 рік став знаменним для інвестицій в екологічні та соціальні проекти, адже обсяг вкладень у сектор сягнув 2,3 млрд дол. США, що робить його другим за величиною за всю історію спостережень. Цей показник поступається лише рекордному 3,7 млрд дол. США, залученим у 2021 році. Загалом, 2023 рік став свідченням стійкого зростання інвестицій в екологічні та соціальні проекти. Цей тренд очікується і у 2024 році, адже все більше урядів, компаній та інвесторів визнають важливість екологічні та соціальні проектів.

14. Іноземні компанії, які мали виробничі потужності в Україні до початку повномасштабної війни, стали основними інвесторами в корпоративному секторі протягом 2022-2023 років. До таких компаній належать Carlsberg, Cersanit, Kronospan, Laude, Nestle, Phillip Morris та Velux. Ці міжнародні корпорації переважно спрямовували свої інвестиції на релокацію виробництва, ремонт пошкоджених об'єктів та соціальні проекти.

15. Незважаючи на складну ситуацію, український венчурний ринок має всі шанси на успішне відновлення та подальший розвиток, відкриваючи нові горизонти для інвесторів та вітчизняних підприємців. Зокрема, пріоритетними напрямками фінансування в Україні є розвиток технологій в оборонній сфері, знешкодження вибухонебезпечних предметів, медичні технології, психологічна підтримка та оздоровлення населення, розвиток сільського господарств.